

100 ГОДИНИ
ОТ РОЖДЕНИЕТО
НА БОРИС ХРИСТОВ

В СЯНКАТА НА БОГА
интервю с Пламен Бейков

ЗА КАЛЕНДАРНАТА
РЕФОРМА

АРХАНГЕЛИТЕ
В БИБЛИЯТА

тайните на
семейното щастие

490.18
05

ISSN 1313-9320
05

077-1234567890

077-1234567890

077-1234567890

БР. 5/2014

атеље книжарница къща за птици

София, ул. „Проф . Асен Златаров“ 22

6р. 5/2014

**ЗА ТАЙНИТЕ
НА СЕМЕЙНОТО ЩАСТИЕ**
разговор
със свещ. Стивън Пламли

4

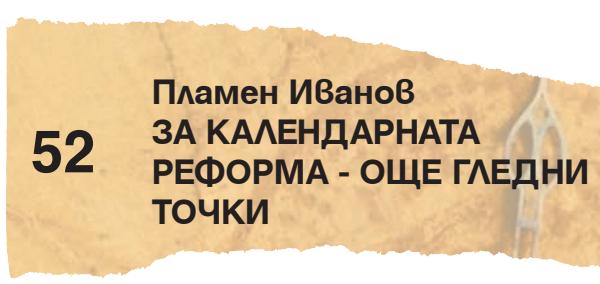

40 **Маргарита Друмева**
В СЯНКАТА НА БОГА
интервю
с Пламен Бейков

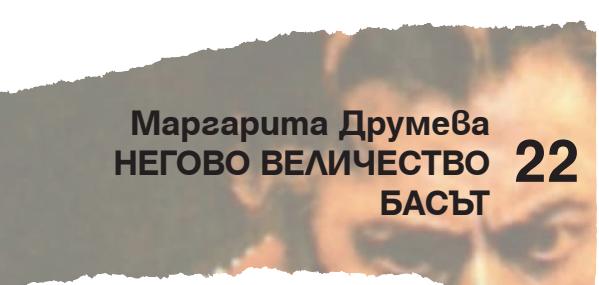

Нова книга
на издателство ОМОФОР
МУЗИКАЛЕН КАТЕХИЗИС

20

52 **Пламен Иванов**
ЗА КАЛЕНДАРНАТА
РЕФОРМА - ОЩЕ ГЛЕДНИ
ТОЧКИ

Маргарита Друмева
НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО
БАСЪТ

22

60 **Маргарита Друмева**
АРХАНГЕЛИТЕ

Главен редактор
Илиана Александрова

Редакционна колегия
Тодор Кичуков
Андрей Романов
Мариян Стоядинов
Пламен Сибров

Дизайн и предпечат
Гергана Икономова

Разпространение
Ивайло Недков
omophor.dealer@gmail.com

Адрес на редакцията
София 1330
ул. Младежка искра 3
тел./факс: (02) 987 1655
e-mail: svet@pravoslavie.bg

Печат
Класик дизайн

В списанието
са използвани снимки на:
Пламен Сибров
Маргарита Друмева

WWW.SVET.BG

УВОДНИ ДУМИ

ИЛИАНА АЛЕКСАНДРОВА

Скъпи читатели,

Това е последният печатен брой на списание „Свет“ за 2014 г. Занапред ще можете да следите изданието ни в електронен формат, на сайта svet.bg.

Екипът на списанието вярва, че колкото и да са трудностите и неблагополучията, с които се борим днес, християнската тема няма да загуби значение в българското общество. И както призовава филмът „Покаяние“ на грузинския режисьор Тенгиз Абуладзе (разказ за измъчените, но запазили достойнство жертви на репресии в Източния блок), българската култура няма да спре да разсъждава върху въпроса „за какво е един път, ако не води към храма“. И да търси пътища за спасение – не само от обществено-политическата и икономическа кризи, но най-вече от кризата на духа, която се преодолява по Верукала.

В този брой ще си спомним за Борис Христов, емблема на българската духовна култура по це-

лия свят, с материал, посветен на 100-годишнината от рождениято му. Една личност, която с живота си доказва, че истинският човек на изкуството не просто е талантлив, но има критерий за истината в себе си, и живее според този критерий. Ще прочетете и интервю с един от последните му ученици – оперния певец Пламен Бейков.

Любопитен текст в броя е разговорът с американския свещеник и психотерапевт отец Стивън Пламли, посветен на „тайните на семейното щастие“. Тайни, на които се основава успехът на всяко общуване, на всяка близост, която изцерява и спасява. Емпатията, способността за разбиране и съприжи-вяване, саморазвенчаването и освобождаването от капаните на егото – може ли да се предизвика и насочва този процес с нарочно усилие и какви идии дава духовникът за това.

Предлагаме Ви също разсъждения на младия богослов и филолог Пламен Иванов по болезнения и недостатъчно разискван проблем за календарната реформа у нас. Ще Ви представим нови книги, сред които „Музикален катехизис“ заедно с новия филм на фондация „Покров Богородичен“ „Песен и молитва“, посветен на църковната музика и православното богослужение...

Приятно четене.

Свещеникът
и психотерапевт
СТИВЪН ПЛАМЛИ

за тайните
на семейното
щастие

„Ако нямаш любов, Върши дѣлата на любовта насила и Бог, Биждайки твоите трудове, ще ти подари любов“

Преп. Амвросий Оптински

Всички мечтаем да сме щастливи, да живеем добре като голямо и задружно семейство, в мир с родителите и децата си, но понякога всичко се получава иначе. И с години, с десетилетия се промочват в нашите семейства тъжните нишки на скандалите. Караме се, изясняваме си отношенията до безкрай, разказваме се, искачме прошка, обещаваме да се поправим, а после отново и отново се връщаме в началната точка на конфликта. Разбираеме, че нещо не е както трябва, но не знаем как да го поправим.

Протойерей Стивън Р. Пламли е американец с удивителна съдба. През 60-те години на миналия век става православен, приема свещенически сан, но сърцето му не се успокоява. В желанието си да помога на хората да побеждават семейните си конфликти, в желанието да помога да се познаваме един другого, да познаем себе си и да придобием Бога.

Доктор по психология, член на Американската асоциация по семейна терапия, на Американската асоциация на пастирите-консултанти и на Православната асоциация по медицина, психология и религия, магистър по богословие от Свето-Владимирската православна богословска семинария в Ню Йорк, предстоятел на храма „Св. ап. Марк“ в Саратова към Православната църква в Америка. С о. Стивън се срещаме в рамките на психологически семинар в памет на прот. Василий Зенковски в Православния университет на Русия.

Типичен нетипичен американец

Като православен свещеник, психоаналитик и психотерапевт в Америка, може би изглеждам ръжко „екзотично животно“. Макар че съм типичен американец, възпитан в обикновена американска среда, която вече от няколко стотин години се е формирала в Америка.

Родителите ми са завършили университет и са получили учителско образование, но когато съм се родил, баща ми не е работил като учител, защото учителската заплата по онова време е била малка. Работил е като миньор заради по-високата заплата. Родителите ми винаги са смятали, че децата им трябва да получат университетско образование и бях първото от трите им деца, което тръгна по този път.

Завърших университета, изучавайки история, философия, английска литература. Дисертацията ми беше за Николай Бердяев. Бердяев ме привличаше заради огромното внимание, което е отделил в своята философия на темата за свободата. Не политическата свобода, а свободата на човека, свързана с отговорността.

След като завърших университета, срещнах жената, която стана моя съпруга. И двамата работехме като учители. Първо в южната част на САЩ, във Флорида, после, след 1967 г. – в Ню Йорк. Тогава се га постъпя в Свето-Владимирската семинария, за да стана свещеник.

Това беше ярък и удивителен период в нашия живот, защото и двамата бяхме все още младенци в Православната църква. Сега си мисля, че изобщо не сме си давали сметка в какво се потапяме, в каква Църква влизаме. Не си представяхме какво огромно значение и влияние ще има върху нас Църквата, какви промени ще окаже тя върху съдбите ни.

„Мога да правя повече“

Био Йорк живеехме на остров Манхатън, който ми напомня съвременната Москва. Бях доволен от назначението си и от работата си в енорията, но имах чувството, че мога да правя повече.

Разбрах, че в Ню Йорк в много болници има православни, които не получават пастирска грижа. Тъжно е, когато хората оставят и изнемошяват и заради болестта си не могат да ходят в храма; те съкаш постепенно изчезват и съкаш Църквата забравя за тях.

Събрах група доброволци, които искаха да помагат на хората в болниците. Преминахме обучителен курс за работа с болни хора. Бяхме чудесен отбор. Когато в болниците имаше повече православни, отслужвахме и литургии, всички се причастяваха, а след това организирахме трапеза и хората бяха много благодарни. Това беше чудесна работа и ми носеше огромно удовлетворение – но отново нещо не ми достигаше.

Като енорийски свещеник, който духовно обгрижваше паството си, и покрай работата ми в болницата работех много и получавах удовлетворение, но разбирах, че мога да правя и още нещо. Чувствах някаква бариера в отношенията си с хората, през която не можех да премина.

Започнах да чета книги по психология, опитвайки се да разбера каква е тази бариера, която ни ограничава и която ни пречи да се задълбочим и да Вършим наистина Важни неща. Започнах да посещавам лекции по психология в един от Нюйоркските университети. Постепенно започнах да разбирам тази бариера и да усещам, че не мога да помогам достатъчно на хората в тяхното духовно развитие.

По собствена инициатива започнах да работя като капелан в една от големите болници, която беше недалеч от дома и енорията ми.

Това е една забележителна стара болница, нарича се Bell View. Докато работех там, се опитвах да вляза и в психиатричното отделение. Мислех да завърша курс за болнични капелани, да се дипломираам в тази област и изцяло да ѝ се посветя. Поговорих за това с главния капелан на болницата и той ме посъветва: „Струва ми се, че призванието на болничен капелан не е това, което търсите“. Препоръча ми да постъпя в Института „Блентъм Файлд“, където имаше програма за психоаналитическа подготовка на свещеници.

Проучих програмата, подадох молба, приеха ме и започнах да уча. Последвала три години много интензивна работа. Трябваше да посещавам курсовете, занятията в семинарията, да ходя на лекции, да пиша курсови работи. Понякога ми се струваше, че ще умра от изтощение. Още първата година започнахме да посещаваме пациенти заедно с консултанти и наблюдатели.

Два пъти в седмицата трябваше сами да приемаме пациенти като психотерапевти. На третата година от обучението преминахме към друга област от психотерапията – семейните отношения и семейната терапия. Енориашите ми се чудеха и не разбираха какво става с техния свещеник – всяка неделя посещавах енорията си и откриях сред енориашите си типични психиатрични случаи. Там продължавах своята психоаналитическа работа, дълбокото изучаване на подсъзнателното. Разбира се, изучавахме Зигмунд Фройд и другите авторитети на психоанализата.

Как несъзнателното блокира духа

Най-Важното откритие за мен в този тригодишен курс беше понятието за несъзнателното. Започнах да разбирам как то блокира духовното израстване на човека, блокира духа му. Започнах да разбирам, че всеки от нас има мисли и чувства, които крие от самия себе си.

През този период преминавах и през дълбинно психоаналитическо изследване на самия себе си. Колкото повече откриях истини-

та за себе си, толкова повече ми се струваше, че съм луд. Нещо повече, гледах жена си и си казвах: „Стивън, и ти, и жена ти сте болни“. Може би някои от Вас са запознати с психологията и този опит ще Ви прозвучи познато. Същото е и с онези, които изучават медицина – и те непрекъснато откриват в себе си симптомите на изучаваните болести.

Но разбрах, че психоанализата е именно това, което съм търсил през всичките тези години. И въпреки че се чувствах ненормален и недостатъчно подгответен, бях щастлив и постепенно трупах опит и знания в работата си с такива пациенти.

Три години по-късно завърших програмата, получих диплома и започнах работа. Първо смятах едновременно да служа в енорията и да работя като психотерапевт, но година по-късно разбрах, че да се занимавам и с едното, и с другото, е прекалено.

Мисля, че по онова време жена ми си мислеше за убийство (смее се). Поговорих с епископа и му казах, че трябва да издържам семейството, а енорията беше много малка и като свещеник това щеше да ми е непосилно. Реших да оставя енорийската работа. Останах помощник-свещеник, а основно се занимавах с психотерапия и психоанализа. През цялото време търсех по-дълбока връзка между духовния живот и дълбинната психология. Скоро открих една духоводища обучителна програма, която се занимаваше с психология на семейните отношения по системата Имаго.

Към съзнаваното

Имаго – това е психоаналитична система за работа със семейни гъвайки или с хора, които смятат да склоначат брак. Същността на тази програма е да изведе от подсъзнанието до съзнанието ниво това, което хората имат в себе си, да го веде хората до съзнателно ниво с помощта на поведенчески методи и общуване.

Тази система си поставя за цел работата с гвами партньори, извлечайки от подсъзнанието им това, което е възможно. Опитваме

се да установим какво от поведението си той или тя осъзнава като любов, в какво се проявява тя.

Днес продължавам работата си като психотерапевт. В кабинета си работя със съпружески двойки, с индивидуални клиенти, с групи. През всяка сесия предавам себе си, клиентите си и пациентите си на Господ Иисус Христос, на Светия Дух; моля Бог да ме Богу. Свързан съм с Църквата в литургичния живот. И като свещеник, и като психотерапевт и психоаналитик, работя с хората и се опитвам изцяло да им се посвещавам.

Всичко, от което се нуждаете, е любов

Отец Стивън очарова публиката със своята искреност и откритост. Къде е коренът на тази откритост – в пословичната западна разкрепостеност, или е резултат от дългогодишно търсене на вътрешната свобода, опит от доверието към човека, който Господ е поставил пред теб в определен момент...

Трудно ли Ви беше да направите избор между работата на свещеника и на психотерапевта?

Да, това беше много труден избор. Когато ме ръкополагаха, мислех, че ще бъда енорийски свещеник до края на живота си. Но Бог реши иначе. За мен обаче изборът беше много труден.

Разкажете повече за Имаго-терапията. В основата на Имаго-терапията е наблюдението, че всички ние мислим как да намерим добър партньор за семейния си живот, но встъпвате в тези отношения като непълноценни личности. Може би тези от вас, които се интересуват от психология, са запознати с трудовете на британския психотерапевт Доналд Фърнбърг. Той пръв показва, че основната движеща сила в човешките отношения не е биологическа; любовта е тази, която движи хората един към друг. Първичното, основното намерение, което движи един човек към другия, е именно любовта.

Имаго-терапията предпоставя, че всеки от нас е по някакъв начин непълноценен. Когато срещаме някой, който ни привлича като потенциален партньор или съпруг, в нас има тайна надежда, че той ще ни даде това, към което се стремим, по което тъгуваме. Другият – този, с когото влизаме в контакт, мисли същото за мен и очаква нещо от мен. Както можете да се досегате, никой не може изцяло да удовлетвори очакванията и мечтите на партньора си.

Когато тази невъзможност се осъзнае, настъпва нов етап в техните отношения. Постепенно те предават позициите си, понякога прогължават да живеят заедно, но като правило накрая се разделят. Но има

алтернатива. Могат да се търсят пътища тази криза да бъде преодолена. Имаго-терапията е система за създаване на такива навици и начини за общуване с човека, чрез които той да научи, че не е безразличен на някого, че го обичат, че се грижат за него.

Отражението в огледалото

Как се развиват тези навици у хората?

Един от главните инструменти е диалогът между съпружите. Когато съпружите водят такъв диалог, вместо просто да отговаряш на партньора, започваш да повтаряш това, кое то той мисли.

Например: по време на един от епизодите на този съпружески диалог, който наричаме „огледало“, повтаряш на другия това, което той/тя мисли. Създава се обратна връзка. Примерно, съпругата ми казва: „Чувствам се обидена. Вчера имахме гости и ти се пошегува по повод на храната, която бях сгответила“. Бих могъл да кажа: „Когато вчера имахме гости, аз се пошегувах с храната и те нараших, засегнах те“.

Виждате ли, целта тук не е да се изясни истината и да се реши кой е прав и кой – виновен. Трябва да сложим собствените чувства на страна и да гадем на партньора си да разбере

огорчение, съжалявам, че съм те накарал да изпиташ такива чувства. От това обобщение напълно отсъстват доказателства за това кой е прав и кой не. Няма опит за вменяване на вина или за доказване на нещо. Целта на този диалог е да дадеш на човека, който изказва обидата си, увереност, че е обичан; да му дадеш да почувствува, че за него се грижат, че не ти е безразличен.

какво мисля за нея; че ме е грижа, че съпреживявам, че обичам. Такова „огледало“ може да стане първата част на съпружеския диалог. Не задавам въпроси, не изказвам мнение; единственото, което мога да попитам е: „Искаш ли да ми кажеш още нещо?“.

Когато съпругата ми отговори: „Не, казах всичко, което исках“, правя още гве крачки. Правя кратко обобщение на това, което съм чул дотук. Казвам ѝ, че разбирам нейните чувства, осъзнавам това, което е изпитала, виждам до какви заключения е стигнала. Думите ми потвърждават казаното от партньора. Последното, което ми остава да направя, е да потвърся чувствата, емоциите, които е изпитал партньорът.

Мога да кажа за себе си: понеже виждам, че си изпитала някакви неприятни чувства, аз самият чувствам

Oткъде идва терминът „Имаго“?

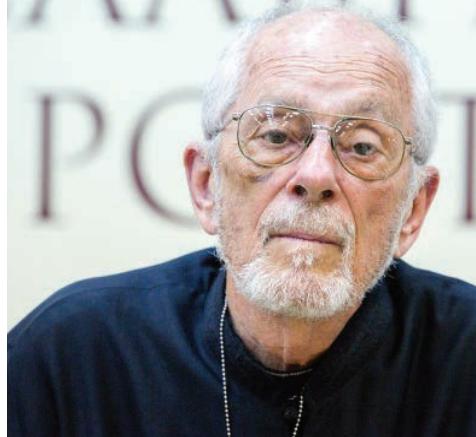
От латинската дума за образ. Мемоът предлага опит да отговориш на образа, който имаш за човека.

Aкуваме в себе си неправилния човешки образ?

Абсолютно вярно. Променям собствения си образ пред този човек, а чрез образа на другия променям себе си. Това помага да развиваме чувството за личностна ценност и грижата един за друг.

Вместо да реагирам на това, което е казал партньорът или съпругът, променям собственото си виждане на съпруга. По този начин виждането, възприятието ми за собствения съпруг, както и моята представа за самия мен, се променя.

Изцеляващият ефект на виждането

Но такова отношение към другия предполага психологическа зрялост на всеки, защото е много сложно да се отстраниш от собствените емоции и да постигнеш такова общуване. Трябва да имаш някакъв опит, за да можеш да го правиш. Как работите с гвойките?

Съпрузите наистина трябва да са напълно зрели, за да се съгласят да минат през такава терапия. Но не се налага да бъдат прекалено зрели. Опитът ми показва, че идвам и съвсем незрели хора, гори с гранични личностни проблеми. Срещал съм гвойки, в които единият или и двамата са били много нарцистични. Важно е да се прецени дали терапевтът може да обладее тази ситуация. Напълно е възможно и двамата партньори да са сърдити, да са смутени, или пък да са сгреша...

Когато при Вас идвам двама души, това означава, че по някакъв начин те не са доволни от качеството на отношенията си. Въщото време тези отношения са се породили именно на базата на този опит – всеки е имал някакъв образ за партньора си. Когато им помогнете да осъзнаят, че този човек не

съответства на съществуващия образ, кое стимулира хората да запазят отношенията си?

Не допускам пред пациентите да възникне образ, който те не биха желали да видят, а се опитвам да направя така, че да видят в другия нещо общо със себе си. Ако тези хора започнат да се откажат от агресивното си поведение един към друг, ако се опитат да започнат да се учат да ценят в партньора си добрите му качества, тогава ще изпитат изцеляващ ефект и ще започнат да видят в другия онова, което са искали да видят.

Тази терапия само за съпрузи ли е възможна, или и за други членове на семейството?

В своите книги съвременният руски психолог Юлия Гипенрейтер препоръчва по подобен начин да се отнасяме и с децата. Да, това е гъвкъв метод, който позволява на възрастните да общуват с децата, а порасналите деца – с останалите си родители. Методът може да се използва в различни възрасти и групи.

Дарът на емпатията

Емпатията – съпреживяването на емоционалното състояние на другия човек – дар ли е, или може да се възпитава?

Благодаря, чудесен въпрос. Мисля, че емпатията е дарба. Да, някои хора изпитват чувство на емпатия повече от други. Но в същото време съм убеден, че мнозина могат да бъдат и по-емпатични, отколкото са сега.

Работех с гвойка, в която единият беше твърде рационален, когнитивен, напълно неемпатичен, а другият все повтаряше: „Ти, разбира се, много се промени, но все така нямаш достатъчно емпатия за мен“. Това беше признак, че той самият няма в себе си достатъчно емпатия за партньора си.

Развитието на емпатията обикновено включва и две страни. За да се развива тази дарба, и двамата съпрузи (партньори) трябва да работят активно. От друга страна изглежда, че много хора просто нямат емпатия, но това е погрешно впечатление. Просто те не изразяват емоциите си така, както биха могли. Развитието на емпатията е сложен процес, който не се вмества в три урока. Нужни са труд и време.

Сакво можем да уплашим нарцистичния човек, за да разбере, че трябва да се промени?

Нарцисизъмът е много труден проблем. Понякога нарцисът започва да се променя, когато разбере, че може да загуби съпруга си.

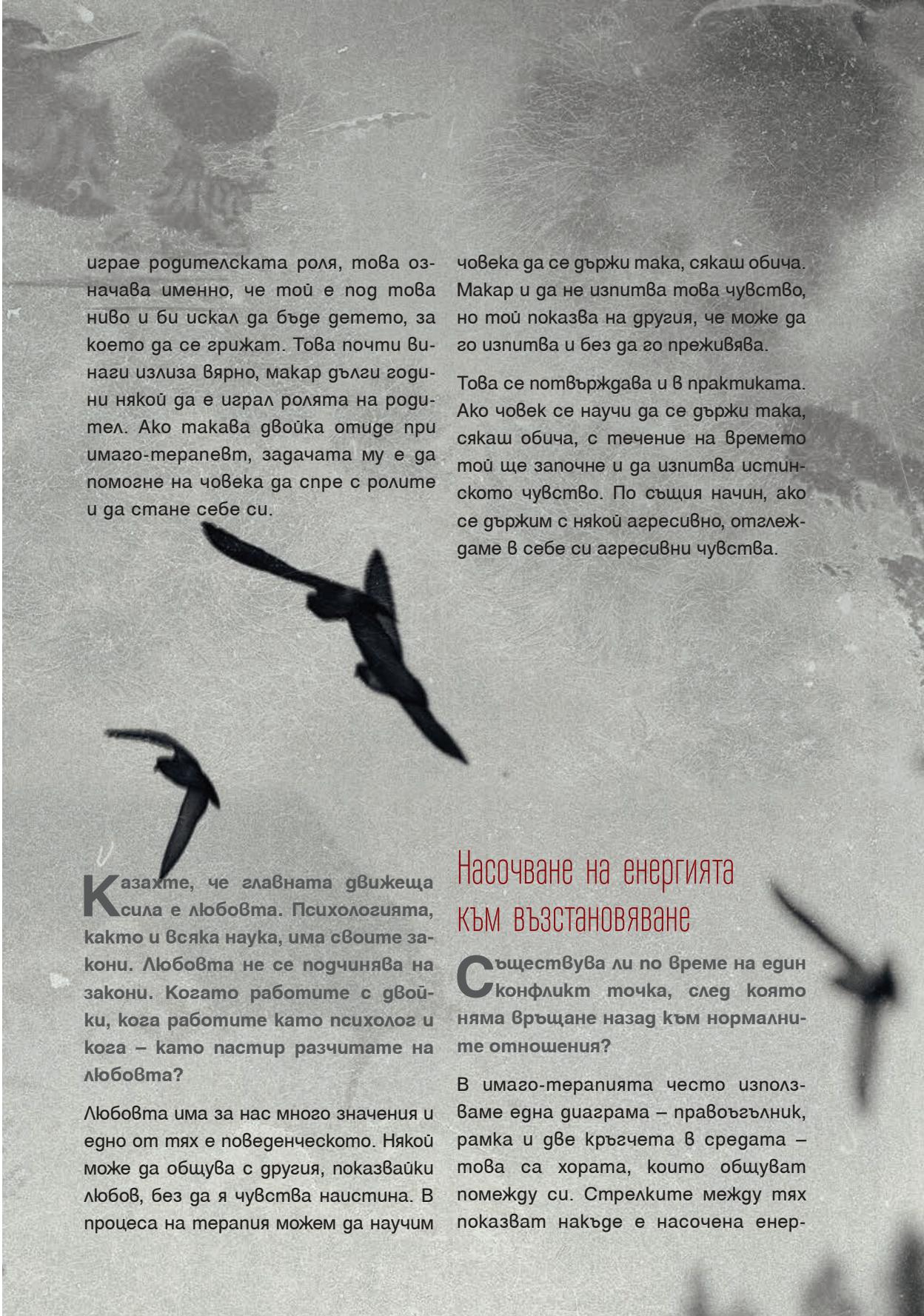
Не очаквах толкова остри въпроси. Но това само потвърждава, че говорим за универсални проблеми, които възникват независимо от културата, страната, националността. Те, за съжаление, се проявяват навсякъде и могат да се породят в отношенията между съпрузи, деца, други хора.

Възрастен, дете...

да престанем да играем роли

Терапевтичната схема, за която говорите, напълно се вписва в детско-родителските отношения. Ако приложим такава схема в съпружеските отношения, няма ли да се получи така, че единият от съпрузите през цялото време ще бъде в ролята на „родителя“, а другият – на „детето“? Как постигате равенство?

По време на терапията започвам с предположението, че ако в семейството единият от партньорите

играе родителската роля, това означава именно, че той е под това ниво и би искал да бъде детето, за което да се грижат. Това почти винаги излиза вярно, макар дълги години някой да е играл ролята на родител. Ако макара гвойка отиде при имаго-терапевт, задачата му е да помогне на човека да спре с ролите и да стане себе си.

човека да се държи така, сякаш обича. Макар и да не изпитва това чувство, но той показва на другия, че може да изпитва и без да го преживява.

Това се помвърждава и в практиката. Ако човек се научи да се държи така, сякаш обича, с течение на времето той ще започне и да изпитва истинското чувство. По същия начин, ако се държим с някой агресивно, отглеждаме в себе си агресивни чувства.

Казахте, че главната движеща сила е любовта. Психологията, както и всяка наука, има своите закони. Любовта не се подчинява на закони. Когато работите с гвойки, когато работите като психолог и кога – като пастир разчитате на любовта?

Любовта има за нас много значения и едно от тях е поведенческото. Някой може да общува с другия, показвайки любов, без да я чувства наистина. В процеса на терапия можем да научим

Насочване на енергията към възстановяване

Съществува ли по време на един конфликт точка, след която няма връщане назад към нормалните отношения?

В имаго-терапията често използваме една диаграма – правоъгълник, рамка и две кръгчета в средата – това са хората, които общуват помежду си. Стрелките между тях показват накъде е насочена енер-

гията на общуването. Съпружеските двойки, които са преминали през определени изпитания, не желаят да влагат повече енергия в строителството на своите отношения; енергията им се насочва извън пределите на тези отношения. Така енергията започва да изтича от отношенията вътре в двойката и тези отношения не могат да се възродят. Един такъв изход на енергията извън семейството е измяната и тя нанася силни поражения. Друго изтичане – разводът. Но гори и след развод е възможно да се възстанови

вят отношенията, хората могат да намерят отново пътя един към друг. Един от моментите в имаго-терапията е да помогнем на хората да насочат енергията си към възстановяване на отношенията.

Aко единият от партньорите се замваря в себе си; не иска да общува, но и не иска да се развежда, могат ли да бъдат възстановени отношенията?

Ако не са се разделили окончателно, ако бракът не се е разпаднал, винаги

има възможност отношенията да бъдат възстановени. Да, има такива поведенчески модели, когато е много трудно съпружите да бъдат насочени към това да възстановят отношенията си. Един такъв модел е алкохолната зависимост, наркоманията или други зависимости. Преди да бъдат възстановени отношенията, партньорът би трябвало да се постарае да се освободи от зависимостта си.

Препоръките на д-р Пламли

Какви препоръки бихте дали на младите съпрузи?

Животът Ви е удивителен, имате богат опит. Има една забележителна книга на американския психолог Харвил Хенрикс – „Да получиш любовта, която искаш“.

Какъв съвет мога да дам? Искаме да давам препоръки на хора, които не съм срещал...

Съвет, който да ги предпази от някои грешки...

Процесът, за който говорим, в повечето случаи е неосъзнат. Трудно е да се каже на хората какво да избияват, ако те въобще не осъзнават, че имат проблем. Защо работят по метода на имаго-терапията? Защото той може да бъде поставен под „чадъра“ на нашата православна вяра. Ако става въпрос за съпрузи, които са православни християни – какво бих им препоръчал:

Първо. Молете се, постоянно се молете всеки ден за себе си. Молете се сумрин и вечер. Молете се съпругът Ви да не прави това, което не искате да прави. Молете се Спасителят да го даде и на Вас мъдрост да правите това, което трябва. Ако хората се молят един за друг, Господ им дава сила да победят конфликтите и да отхвърлят неправилното.

Второ. Бих Ви посъветвал всеки ден от пет до десет пъти да казвате на съпруга си нещо хубаво. Изненадани сте, виждам. Този, който още не е встъпил в брак, сигурно ще се възмути: „Десет пъти на ден? Не е ли много?“

В Америка преди няколко години беше проведено изследване, в което съпружите трябваше да си казват някакви хубави думи. Скоро комплиментите станаха за тях толкова естествени, че се превърнаха в начин на живот. Ако партньорът не ти е безразличен, отнасяй се с него/нея с грижа и уважение и скоро комплиментите и любовта могат да станат образ на твоите мисли и чувства.

Чувството за вина е неконструктивно

Всичко изглежда толкова просто – да се молиш за себе си, за близките си, за да дойде Господ при нас и да работи в нас; за да станат нашите семейства обиталища на Светия Дух. Да си казвате хубави неща поне веднъж на ден... Но в живота Всичко е посложно.

Преодолявайки умората си, о. Стивън Пламли продължи да отговаря на въпросите...

Kакво е безсъзнателното от гледка на точка на православното богословие?

Безсъзнателното не е богословски въпрос. Реалността на подсъзнателното е вече определена и подкрепена от много изследвания. Психиката не е въпрос на богословието. В православието богословието разглежда това, което ни открива Господ, и какво следва да правим, за да можем да отвърнем на това откровение.

Струва ми се, че психоаналитичните говорят за безсъзнателното и за проблемите на човека като за проблем, за който той може би не е виновен. В духовния живот осъзнаваме, че носим отговорност за делата и мислите си, независимо от това какво сме преживели като дечци, какви са били родителите ни и обстоятелствата, които са ни формирали... Да, наистина носим отговорност. Но тук не трябва да се поставя въпросът за вината. Да чувстваш вина и да вменяваш вина на другия е абсолютно неконструктивно. Дори човек да осъзнае, че нещо се проявява от неговото подсъзнание, не трябва да се говори за вина. Трябва да се търси изход.

За изповедта

Oтец Александър Шмеман се отнасяше към изповедта много строго, като към тайнство, каквото тя е. В Русия няма много психоаналитици и често хората отиват при свещеника като при психолог. В това общуване се смесва покаянието, изповядването на греховете, никаква духовна работа и в същото време – психотерапевтичната страна. Как се съединява всичко това в пастирската работа?

Ако човек идва на изповед и от духовата му се излива поток от емоции, трудно е той да бъде спрян, за да не се наруши самата изповед. Свещеникът трябва да има запас от търпение, но в същото време трябва да насочи човека към това да изповядва именно греховете си, а не емоциите и чувствата си. Това са два различни процеса.

Ако човек дълбоко преживява греха си, могат да бъдат въвлечени и емоциите, разбира се. Често хората идват на изповед и казват: „Раздразниха сина си, самата аз се разсърдих...“ – и когато свещеникът попита „Зашо?“, човекът започва да говори за друго, за немощите и проблемите си.

Изповедта обаче предполага използване именно на греховете, а не разговор за другите хора. Свещеникът трябва да постави ясна граница между двете неща. А когато човек отиде при психотерапевт, той може да говори и за себе си, и за другия човек. Терапевтът може да му помогне да обърне внимание на себе си, най-малкото защото има повече време, отколкото при изповедта.

Що за хора са съвременните православни в Америка?

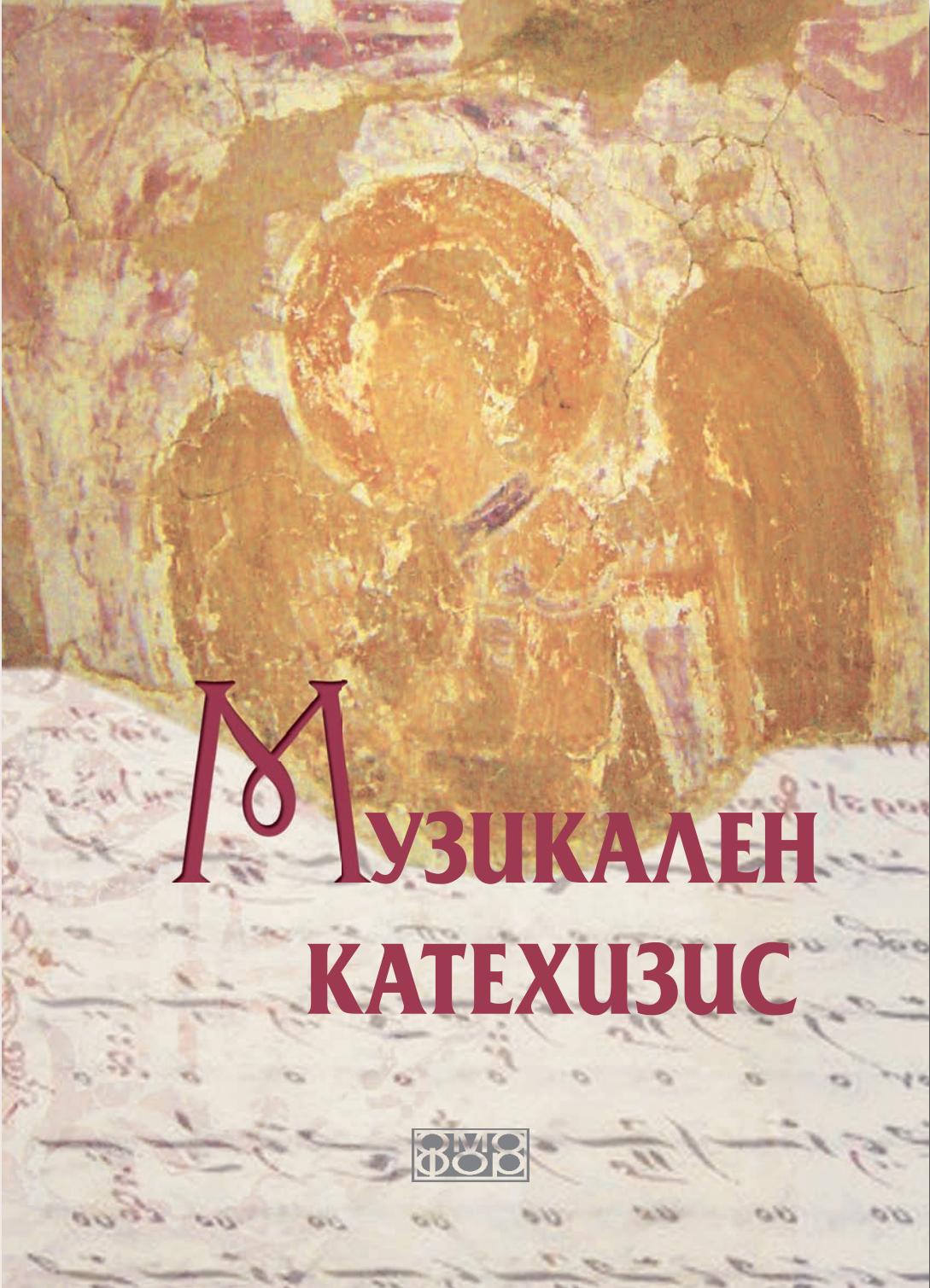
Търсещи хора. Много младежи. Не знам как е в другите храмове, но в нашата енория имат млади, хора. Иначе американските православни са напълно обикновени съвременни хора както и руснаците. Обичат да четат Светото Писание, духовни книги, творенията на светите отци. Предани са на Вярата и Църквата.

(със съкращения)

Източник: www.pravmir.ru

Превод: Пламен Сивов

нова книга на издателство ОМОФОР

Музикален КАТЕХИЗИС

Драги читатели,

Този малък сборник, който нарекохме условно музикален катехизис, има за цел да Ви запознае с Православната църква. „Запознае“, защото в него ще намерите наистина най-първи и достъпни обяснения на разпространени понятия и действия от живота на Църквата; на думи и събития, с които всеки се е срещал по един или друг начин, но не винаги е разпознавал тяхното значение. Ще имате текста (на съвременен български език) на най-често служената в храмовете Литургия – тази на свети Йоан Златоуст. И така ще разберете по-добре, а бихте могли и да участвате, в основното църковно богослужение – светата Литургия, събитието, което създава Църквата. Предлагаме Ви също някои основни църковни песнопения – на български и църковнославянски език.

Към книжката е приложен диск с филма „Песен и молитва“. През художествения разказ на героя, докоснат от красотата и дълбочината на православната църковна музика, ще имате възможност да се доближите до атмосферата и духа на църковното богослужение. Основни богословски изяснения, свързани с историята на църковното изкуство и култура, както и с днешната богослужебна практика, ще научите по интересен и увлекателен начин. А в следването и обясненията на най-важните моменти от Литургията, ще станете част от преживяването на Вярата на Църквата.

Приятно четене и гледане!

НЕГОВО
ВЕЛИЧЕСТВО
БАСЪТ

Маргарита Друмева

100 години от рождението на знаменития български бас Борис Христов

„Старанието, което винаги полагам при провеждане на всяка инициатива в моята артистична дейност, е плод на чистия порив, който ме тласка постоянно към осъществяване на възможността от мен да успея в моето изкуство и чрез него да съдействам за издирането на духовния и културен уровень на родна България. И да допринеса гори с малко за постигането на всенародния Вечен стремеж „на земли мир, в чловеци благоволение”. **Борис Христов**

Лондон, 19 април 1979 година. Поготвят се чествания на Борис Христов в английската столица по повод 30-годишната му творческа дейност. Пред „Ковънт Гардън“ се появява изненадваща опашка от хора, дошли да си купят билети за концерта с участието на най-големия бас на планетата. Вали, хората разтварят чаудъри. Опашката е толкова дълга, че огражда целия Външен периметър на огромното здание, после целия квартал. Хората чакат цял ден и цяла нощ, чак до 6 ч. сумринта. Сред тях има модерно облечени млади и Възрастни жени и мъже, но има и такива с изтъркани джинси, рошави бради и прически. Социалните различия обаче тук губят значението си – всички искат да чуят дълбокия глас на знаменития българин, който ги привлича не просто поради брилянтността на изпълнението, а заради магнетизма на своята личност и посланията, които събират целия свят и всички хора в едно. След повече от 20 години лондонската разноцветна опашка категорично доказва истинността на написаното в „Ню Йорк Таймс“ през 1956 г. по повод участието му в „Борис Годунов“: „Г-н Христов представлява един Вулкан от прочувственост. Когато той е на сцената, операта започва да взема неочеквани размери. Тя се превръща в среда и същност на живота“.

Борис Христов е роден в Пловдив на 18 май 1914 г. На този ден в града има военен празник, по улиците маршируват войници в ритъма на Военни маршове и оръдийни залпове. „Видиш ли, родила си велик син!“ – шегува се с майката щастливият баща.

Борис Христов произхожда от големия род Гоговци в село Мегленско, под връх Каймакчалан, Македония. По време на масовите потурчвания в областта цялата загруда тръгва с многобройните си стада към Кожух планина и се установява в с. Сович. Когато ги питат откъде са, те отговарят: „От Сович сме“. Оттам идва и името на фамилията – Совичанови. Чичо Гого внимателно подбира такива звънци и чанове за стадото си, та когато се движат общо, да се чуе музика, сякаш свирят оркестър. Никой не може да обърка стадата на Совичанови.

Не минава вечер без да запеят всички край трапезата. Дядото на Борис е избран за псалт в църквата, край която спират и християни, и друговерци да послушат песента му. Той пее гори при Весната за смъртта на някои от децата му, макар това да е песен през сълзи...

Когато се ражда Борис, няколко месеца са минали от катастрофалната за страната ни Междусъюзническа вой-

на, след която към България се стичат около четвърт милион български бежанци от Македония. Чувството за изгубената родина е добре познато на Кирил Христов Совичанов, бащата на Борис Христов, роден и израснал в Македония. Само предидвадесетина години неговото семейство преживява същото чувство на скръб, напускайки завинаги родния дом, църквата, където е пял баща му, прогимназията, в която е учили. Заселват се в Кюстендил, където Кирил завършва педагогическото училище с усилено изучаване на френски език. Близо 4 години той учителства в Дедеагач, след което завършва педагогика в Софийския университет (1903 г.) и продължава образоването си в Лион, Франция. Завръща се в България и участва в двесте балкански войни. Със съпругата си Райна се установяват в Пловдив, където работи като учител. По стара фамилна традиция Кирил непрекъснато пее – с учениците си, пее и в църквата „Св. Неделя“. Райна се жени за Кирил, понеже харесва гласа и песните му, въпреки несъгласието на родителите си. В нейния род единствен ядро ѝ е музикант, чест гост на софийските тържества с цигулката си.

Малкият Борис расте в атмосфера на революционен дух, черковнославянски песнопения и български народни

песни. Чести гости в дома им са Гоце Делчев и членовете на македонската организация, към която принадлежи баща му. Семейството се премества в София, в къща на ул. „Самуил“ 43. През 1926 г. Кирил става главен редактор на списанието на македонската емиграция в България „Илюстрация Илинден“. Върши се пее всеки ден и пеят всички, само малкият Борис единствен не се включва в общия хор. Дори започват да си мислят, че „само Борис от целия род няма да пропее“. Докато един ден не научават, че като член на гимназиалния хор той вече си е спечелил име на отличен певец.

Още като ученик Борис Христов проявява забидна музикална памет и лесно, по слух възпроизвежда мелодията от гледания филм с цигулката си. Въпреки тройката в бележника по музика и двойката по история на музиката. Момчето често бяга от училище и се събира с приятели в парка, га си попеят. Не му е интересно в училище. Има си любима пейка на игрище „Славия“, където стои с часове и си мисли за разни неща. През топлите дни заедно с момчетата от „махалата“ опъват палатките на Витоша. Само веднъж Борис се опитва да скотви обяд на приятелите си и... е „уволнен“. Прекалено много люти чушки слага в менджерата и после всички бягат до поточето да угасят огъня. Или пък го

изпращат за провизии, а той се връща с Вестници и „духовна храница“. Вечер сядат край огъня и пеят. Всички са членове на спортен клуб „Славия“ и се носи легендата, че щом вдига слависти се съберат, образуват хор.

През 1933 г., едва що завършил гимназия, Борис Христов постъпва в софийския народен хор „Гусла“, където приемът е с конкурс и е толкова тежък, колкото в операта. Забележително явление в столичния музикален живот е хор „Гусла“. Макар да не е професионален, в него се поддържа високо художествено равнище и от него започват творческата си кариера много талантливи певци.

В десетилетието преди Втората световна война хорът изнася редица концерти в Италия, Унгария, Австрия, Полша, Германия и гр. Много именити български композитори пишат песни специално за хор „Гусла“ – Пемко Стайнов, Димитър Ненов, Марин Големинов, Добри Христов. Още тогава са били живи идеите за осъвременяване на народните интонации, свързани с чистите извори на народната творческа мъдрост – идеи, които трайно ще положат основата на художественото мислене на Борис Христов.

Открил необикновеното дарование на скромния младеж още по време на конкурса, тогавашният диригент на

хор „Гусла“ – проф. Асен Димитров, го увещава, че трябва да се откаже на пеене и да продължи да учи, че трябва да бъде благодарен на небето за дарбата, която ще го отведе до Висоти, за гордостта на България. „Инак – гряхти на душата!“ – завършва професорът. Същите наследчители топли думи произнасят към Борис и Фьодор Шаляпин при гостуването си в София през 1934 г., когато се съгласява да чуе стройния стеснителен млад човек: „Мили мой, Вие трябва да учите! И то непременно в Италия!... Никой тогава не подозира, че след години музикалният свят ще нарече Борис „Втория Шаляпин“.

По настояване на родителите си, Борис Христов записва право в Софийския университет, също като брат си Николай. Предстои му дипломиране през 1938 г., но върху масата с червена покривка в стаята му се трупамат ноти, не правни книги, които трябва да прочете за държавния изпит. Изпитва никојо самочувствие по отношение на пеенето си, непрекъснато критикува себе си и в отговор на увещанията, че трябва да учи музика, отговаря: „Посредствен артист не желая да ставам. Или – или!“ И още: „Тая работа не е за нас. Нека не се шегуваме. Това е изкуство!“, Изкуство, което погълща жадно в театри и в листите с отпечатаните ноти.

През 1940 г. Борис Христов става солист на хор „Гусла“. Според една история от това време именитият певец е много стеснителен и не обича да пее солови партии. По време на една репетиция един от хористите започва смешно да го имитира, което не остава без последствия – „Винаги Възпитаният, деликатният, етичният Борис му ствовари една такава „лапа“ по главата, че оня обели очи и подгъна крак“. После изрича пред всички: „Когато пея, не обичам да ми се подиграват. И изобщо не обичам. Не давам повод и не позволявам да ми се подиграват!“.

По това време Борис Христов изпъва първото си соло в зала „България“ пред дипломати и държавници, присъства също и германският посланик Бекерле. Преди да излезе напред за солото си, изпада в паника и другите хористи просто го избутват напред.

На 19 януари 1942 г., Богоявление, хорът с диригент Ангел Попконстантинов участва в традиционната служба пред дворцовия параклис при температура 18 градуса под нулата. По настояване на диригента, Борис изпълнява народната песен за хан Крум. Цар Борис III и царица Йоанна са във Възторг от брилянтния глас на младежа. Царят се интересува от ролята, която Борис Христов готови в операта, за да отида да го слушат пак.

Борис Христов, 1940 г.

„Ваше Величество, не съм професионален певец. Аз съм съдия в началото на кариерата си“ – отговаря младежът.

„Съдиите са важно нещо, но в България са гостемъчно. А добрите певци са нещо много рядко. Ако искаме да сте полезен на страната ни, трябва да се посветите на пеенето и да оставите съда“ – камегоричен е царят.

Седмица по-късно Борис Христов получава писмо от Министерството на просветата, в което пише, че му се отпуска стипендия за специализация в Италия. Точно на рождения си ден – 18 май 1942 г., той се качва на влака за Милано. Изпраща го брат му Нико-

лай и на изпроверояк му подарява медалън Във формата на четирилистна детелина с изображение на Сикстинската мадона от Рафаело.

Борис Христов пристига в Милано и започва да учи при известния италиански баритон Рикардо Страчари. Възрастният маestro се привързва към младия чужденец, у когото Вижда починалия няколко месеца преди това свой син. Войната е в разгара си, стипендията не стига за нищо, но Страчари продължава да преподава на Борис безвъзмездно. През пролетта на 1943 г. става изключително трудно за него да остане в Италия и без знанието на своя учител се връща в София. По пътя спира във Виена и с малкото му останали пари записва арията на Мефистофел в едно студио, покрай което минава случайно. В това време Страчари се свързва с българското посолство в Рим по телефона: „Къде е този момък? Намерете го и го доведете с полиция! Знаете ли какво губите? Та той е изключение! Неговите заложби не бива да се проиграват, те принадлежат на света!“.

По време на краткото си пребиваване в България през 1943 г. Борис Христов записва концерт в българското радио. Той действително се връща в Европа през есента на същата година по настояване на близки и приятели. Войната бушува, евва ли ще може да се спаси от мобилизация. Спира във

Виена и се явява на конкурс във Виенската опера. Не го одобряват, понеже не се нуждаят от „такива гласове“. Години по-късно се оказва, че имат предложения точно за „този глас“, но Борис Христов отказва тогава да стъпи на тази сцена.

През 1944 г. „кървавият професор“ Александър Цанков сформира Военен корпус в Австрия за борба с комунистите на страната на Германия. Борис е мобилизиран, но отказва да се подчини, поради което е арестуван от Гестапо и изпратен в гр. Фелдкирх, близо до границата с Швейцария. Това е лагер за руски младежи до 16-годишна възраст. Всеки ден животът му е в опасност. Често мисли за бягство – достатъчно е да преплува реката и оттам да премине в Швейцария, но така и не се решава да го стори. За тази една година в лагера Борис не желае да си спомня: „Наглагах се на какви ли не ужаси!...“ – лаконично отговаря той на всички въпроси, свързани с живота там.

В лагера остава до края на войната, покато френските войски не установят контрол над него. Борис Христов изнася няколко концерта пред френските военни части, а полковникът, който изпитва добри чувства към него, се интересува как може да му помогне. Желанието на Борис е да се върне в България, но това е невъзможно, понеже все още се водят воен-

ни действия в Унгария. На другия ден го отвеждат с джип до италианската граница. След Войната българинът се опитва да открие своя спасител, но напразно.

Борис Христов успява да стигне до Рим, до дома на своя учител маestro Страчари, който не може да повярва, че пред него стои човекът, когото смятат за мъртъв. „Маestro, сега съм по-зле отпреди. Нямам почти никакви средства, помагам си само с гласа си“. Страчари отговаря: „Не се грижи за това. Ти сега ще поучиш с мен, а после ще го юде момент, в който ще ми се отблагодариш за всичко“. Години по-късно Борис Христов заплаща разноските по погребението на своя учител – тъжна отплата.

В Рим се настанива в старата си квартира, а хазянът не желае да вземе пари за наем, понеже вярва, че квартирантът му един ден ще стане велик човек. Храни се във Ватикана – паничка чорба веднъж дневно, заедно с римските бедняци. Въпреки това мой използва времето да учи не само с учителя си, но и от тези, които са извървели този път преди него, възхновява се от тях, вълнува се, преживява дълбоко образите, които трябва да изиграе, ариите, които трябва да изпее. Слуша най-прославените майстори на пеенето, за него те са своеобразни учители. Търси отправните точки и ги намира в раз-

лични по тип гласове – баси, баритони, тенори гори, но все майстори на белканто. Не се стреми да подражава на никого, а да открие собствената си индивидуалност. Счита, че подражанието е лична обида, която певецът сам си нанася. Темелите на истинското изкуство са положени в личния избор, личната чувствителност, личния естетически вкус и в самоусъвършенстването, усвояването, развитието и надграждането на онова, което е научил от своите предшественици.

Истинският дебют на Борис Христов е в началото на 1946 г. с концерт в академията „Санта Чечилия“, след което дебютира в „Бохеми“ от Джакомо Пучини в Реджо ди Калабрия на 12 май същата година с ролята на Колин. Малко преди да излезе на сцената, той взема в себе си едно решение: ако представлението има успех и нещата тръгнат добре, ще продължи да следва тази пътека. Ако не, ще се върне обратно в юридическата професия.

„Тръгна не просто добре, тръгна много добро!“ – споделя артистът в едно интервю. Действително успехът му е главозамайващ. Диригентът три пъти го кани на сцената и той три пъти изпява арията на Колин, под бурните овации на публиката. И пътищата пред него се отварят извънъж: в Милано изпълнява немския

Вариант на „Реквием” от Брамс с про-
чутия италиански диригент Виторио
Гуи. В миланска „Ла Скала” – ролята
на Пимен от „Борис Годунов”. Във Фло-
ренция Борис Христов играе Атила
от едноименната опера на Верди. В
една друга Вердиева опера – „Сицили-
анска Вечерня” и в „Норма” от Белини
нее със знаменитата Мария Калас.
Името му остава завинаги свързано
с изпълненията му в „Орфей и Еври-
дика” от Хайдн, в „Иван Сусанин” от
Глинка, в „Коронацията на Попея” от
Клаудио Монтеферди и много други,
давайки плът и кръв на персонажите,
които изпълнява. В творческата му
биография се включват ярките муз-
икално-сценични интерпретации на
Хайнрих II Птицеловец от „Лоенгрин”
на Вагнер; комендантьят и златарят
от „Кардилак” на Хиндемит; граф Ро-
бинзон от „Тайните брак” на Чимаро-
за; Хаген от „Залезът на боговете”
на Вагнер; Джорджо от „Пуритани” на
Белини; Роко и Пизаро от „Фиделио” на
Бетховен; Сенека от „Коронацията на
Попея” на Монтеферди; Мефистофел
във „Фауст” на Гуно; Агамемнон от
„Ифигения в Авлида” на Глук; Креон от
„Орфей и Евридика” на Хайдн; Мойсей
от едноименната опера на Росини;
Юлий Цезар от едноименната опера
на Хендел; Гурнеманц от „Парсифал”
на Вагнер; Мефистофел от едноимен-
ната опера на Бойто; Дон Базилио от
„Севиляският бръснар” на Росини; Кас-

пар от „Вълшебният стрелец” на Ве-
бер; цар Саул от едноименната опера
на Хансен и много други.

През 50-те години прави поредица от
грамофонни записи: „Борис Годунов” от
Мусоргски с оркестъра на Лондонска-
та филхармония, диригент Херберт
фон Карайан, „Княз Игор” от Бородин с
Исаи Добровен, „Сагко” на Римски-Кор-
саков, „Сицилиански Вечерни” от Верди
под диригентството на Ерих Клайбер.
Присъствието на Борис Христов се
превръща в голямо събитие за най-
престижните оперни театри в Европа
и света – миланска „Ла Скала”,
венецианска „Ла Фениче”, в Рим и
лондонска опера „Ковънт Гардън”, в
Неапол, Флоренция, Барселона, Лисабон,
Рио де Жанейро и др.

Няма и помен от стеснителното
 момче, което изпада в паника при ми-
сълта, че трябва да пее солова пар-
тия пред публика. Борис Христов чув-
ствава здрава земя под нозете си. Една
случка още в края на 1949 г. доказва
това. Поканен е да гасстролира в Ан-
глия, в „Борис Годунов”. Репетициите
в „Ковънт Гардън” се провеждат без
декор и дни преди премиерата, когато
Борис се качва на сцената, вижда
колоце с камбани, голямо махало
в дъното, десетки ножове, спуснати
от небето с кървави канди – Все
предмети, които го объркват. Спо-
ред него това не е нищо друго, освен

„лекомислие или кощунство”, понеже „не можем да правим с историята каквото си поискаме” и „подобни неща могат да се съчиняват в модерните пиеси, но приложени към класическото наследство, те го вулгализират”. Обстановката на сцената го отблъсква и той категорично отказва да се съгласи с „ужасните декори”, уважавайки режисьора (Питър Брук) и директора, че защитава „голямата линия на своето развитие като творец” и спорът е свързан с принципите на историческата и художествената правда. Заявява, че ще плати неустойката и ще напусне театъра. Няколко часа гвамата със съпругата му Франка стоят в хотела с пригответи за отпътуване куфари. Телефонът звънва и директорът ги моли да забравят всичко и да се върнат. До премиерата остават само няколко часа, но промените в декора, които иска

той, са направени. Подобен конфликт Борис Христов има години след това и в Сан Франциско.

От самото начало той изгражда авторитета си на безкомпромисен защитник на чистите естетически принципи в изкуството, които отстоява с цената на опасността да бъде отминат при определянето на големите роли в големите театри. Оказва се, че „умението му да създава напрежение” не само че не отблъсква големите режисьори, а обратното – името на Борис Христов се свързва с мащабна ерупция, поставена в служение на естетическите принципи, без които никое изкуство няма значим успех.

През 1950 г. Борис Христов получава покана от нюйоркската „Метрополитън Опера”, но поради забраната да се издават входни визи на жители от

държавите на Съветския блок (т.нр. закон на Маккартий), не е допуснат в САЩ. Понеже все още е с паспорта си от Царска България, той не е допускан и в родината си.

В България новата власт внимателно проучва миналото на семейството: братът Николай е бил царски запасен офицер до последния ден на Царска България и адвокат в София, Борис – подпоручик от конния полк на Негово Величество, бащата – деец на ВМРО. Николай е изпратен в лагер, където е подложен на нечовешки труде. Там се разболява и по-късно се налага да ампутират крака му. Родителите му тогава се намират в италианската столица (1954 г.). Борис Христов се свързва с Вълко Червенков и настоява брат му да бъде транспортиран до Италия. Отговарят му, че „в България има лекари, които могат да се справят, и не е необходимо болният да се изпраща в Италия“. Телефонният разговор рязко прекъсва след избухването на Борис. Той организира пътуване на двама световно известни италиански кардиолози като наема специално за целта самолет. Няколко дни по-късно в Рим получават тъжната вест, че Николай е починал. Борис научава тъжната вест няколко часа преди представлението на „Борис Годунов“ в Лондон, а вестниците пишат на другия ден: „Великолепното изпълнение на Борис Христов съвпад-

на със смъртта на брат му“. Повече от 20 години знаменитият българин не стъпва на родна земя. В България го обявяват за враг на народа, докато навсякъде по света името му се произнася с възторг.

Репertoарът на Борис Христов е многообхватен, стилово богат и обхваща обширен период – от Гулго Мусоргски и Пучини. Борис Христов изпълнява Вагнеровите произведения и на немски, и на италиански език. Другите опери, които му дават голям тласък напред, са „Борис Годунов“ от Мусоргски в ролята на Борис Годунов, „Дон Карлос“ от Верди в ролята на Филип II. И в двата образа артистът намира простор за вникване в дълбините на човешката душа, като ги разглежда от две различни гледни точки.

За Борис Христов не е достатъчно просто да изпее и изиграе ролята си, той изследва образа и епохата с научна страсть. Когато през 1954 г. неговите родители пристигат в Рим, го гледат в операта „Дон Карлос“. В пета картина сълзи се стичат по лицето на Борис, а след спектакъла баща му се интересува от какво са породени тези сълзи. Синът изважда четири тома с историческа литература на френски език – в три от тях е написана историята за Крал Филип II Испански и в един – за сина му Дон Карлос. Когато Инквизицията осъжда Дон Кар-

лос на смърт, единственото кралско благоволение е синът да бъде обесен не с конопено, а с копринено въже. По общо признание крал Филип II от „Дон Карлос“ на Верги е един от най-ярките образи, изградени от Борис Христов, в който той се превъплъща в 420 представления по цял свят.

За да изгради правдиво обазите на сцената, Борис Христов не разчита единствено и само на либretото и започва не с разучаване на партията, а изследва епохата, сложността на характерите и техните взаимоотношения. Това се превръща в неговата солидна опора. Целта е не просто „да се пеят ноти, а да се разкриват душевни състояния“, за да се почувствува „тънките неща“. Той винаги е твърдял, че един артист преди да пристъпи към разучаване на операта, трябва да опознае добре кой е композиторът, как е живял, какви други композиции е написал, какво е най-характерното за него като стил, послания, за да проникне дълбоко в духовното движение на всяка една личност и персонажите в операта, да пригответ съществени душевни качества на това лице, да „раздроби“ неговата човешка същност. Артистът трябва да забрави за себе си... Борис Годунов – човекът, който е убил един дете, за да завладее един трон. Мусоргски разкрива как един убиец умира от угризения на съвестта. Ко-

гато изучава този убиец, външното открива едно истинско човешко същество.

Важна стилова характеристика на обучението при Страчари е акцентът върху словото. И Борис Христов възприема този подход през целия си живот. Според неговия учител 90% от успеха на певеца е в артикуляцията на сумите, така че да се направят разбирами словото и смисълът на изреченията. Много често Борис преработва пасажи от либretото, когато словото не му се е струвало ясно. Разсыждавайки по него, се стреми да променя някъде някоя дума, за да направи изреченията по-разбирами за публиката. Например в либretото на „Вълшебният стрелец“ от Вебер той преработва текста на ловеца Каспар и този образ става един от любимите му. Още повече, че това е първата опера, която Борис е гледал в София още като малък и която му е направила огромно впечатление. А образът е някак „фантасмагоричен, загадъчен“. Тази опера той счита за отправна точка в кариерата си.

Магията на Борис Христов се крие не само в богатия на тембри изразителен глас, в солидната му подготовка и осмыслияне на всяка музикална фраза. Мнозина артистични величия са установили, че той омагьосва гори когато не пее, гори когато само при-

състъва на сцената. Единственият български диригент, с когото работи Борис Христов (в операта „Сан Карло“ в Неапол), е маestro Асен Наиденов – той дирижира там четири поредни спектакъла на „Борис Годунов“. Според него голямата разлика между него и останалите му събратя, е изключителният му актьорски гар, който в съчетание с певческото му съвършенство и образцовата рецитаторска техника го правят неповторим. „Аз не познавам друг певец, който така художествено, артистично и спонтанно да умее да си служи с толкова силно въздействащи тембрени и динамични отсенки, когато пее... Рихард Вагнер казва: пеенето е съвършен говор. Колко изкуството на Борис Христов се покрива с тази прекрасна мисъл! Не е ли неговото пеене съвършен говор и говорът му съвършено пеене“?!...

По отношение интерпретацията на образа на Борис Годунов, в. „Бунтос Айрес музикал“ пише: „Един „Борис“ като този на Христов, е „Борис“ на цяло едно поколение, която беше възпитано от него. Царствен, с величествена осанка, такъв, какъвто трябва да бъде един всеросийски владетел в сцената на коронацията, гласът му и неговият акцент в монолога „Скърби душата“ издават горчицина, която вълнува, искреност, която трогва, дълбочина, коя-

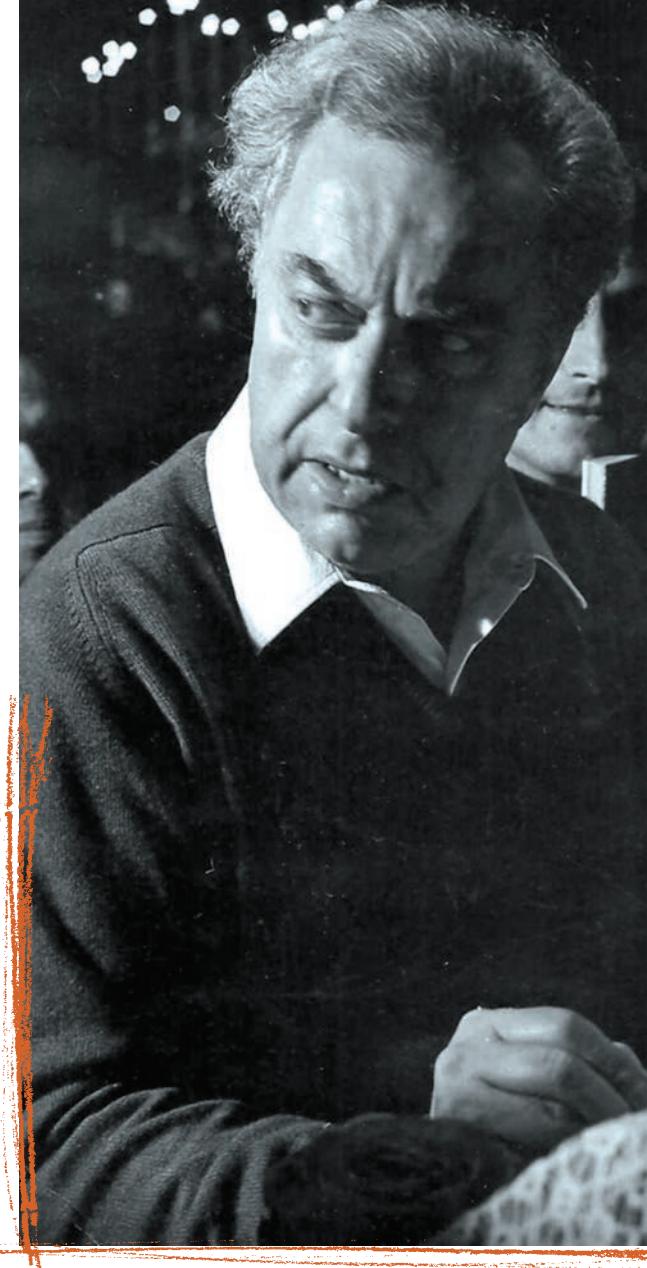
то покърмва“... Публиката вижда на сцената едно страдащо човешко същество, покрусен човек в дълбоките си уризения. Умиращият цар има строга величавост, възвишено достойнство, внушителност и човешко красноречие, които помагат на зрителя да проникне в най-тъмните лабиринти на неговата душа. „Освен това, след като чуем неговия Борис, можем да префразираме думите на Мусоргски: „Докато композирах Борис, се чувствах Борис“.

По повод претворения образ на АгамемNON в „Ифигения в Авалига“ (1954 г.) Вестниците пишат: „Борис Христов както всяко се представи исполненски. Трагичността, която е в музиката на тази „Ифигения“, изглежда, че се излъчваща главно от неговата фигура, и то така ярко, че вече не можеш да различиш певеца от актьора или музиката от драмата“. За участието му в „Юлий Цезар“ (1955 г.): „Борис Христов препада с поразяваща хармония образа на един Юлий Цезар... който има чисто човешки черти... един Цезар, какъвто сценичното превъплъщение изисква – одухотворен чрез музиката, със своеото великолепие и неповторимо мездравоче, чрез интонациите и драматичния си гар Борис Христов се издига до нивото на изключителен изпълнител“.

През 1958 г. е завършен един огромен труп – Борис Христов записва всички 63 песни на Мусоргски в албум. Критиката определя, че тук композиторът е „чудесен, гениален, без слабости и шаблон“. И отново акцентира върху несравненото изпълнение на Борис, неговата артистична способност и богатия регистър на гласа му. „В него има и сила, и ридание, и язвителен смях, и селски глас, и сподавен плач, и дъмски шепот“...

Преди да изиграе образа на Моисей (1959 г.), Борис Христов дълго се подготвя. „Как ще се пресъздаде подобен гигант!“ Моисей е претворен с удивително музикално и психологическо проникновение. Певецът сваля от пиедестала неговата „скултурна фигура“ и прави от нея живо същество.

Не по-малко време „губи“ при подготвката за образа на Мefистофел. „Артистът трябва да разсъждава, да притежава богат интелект и да си представя как ще изглеждат нещата главно чрез своето поведение на сцената“. На това се дължи неговата изключителна популярност и това, че е станал „запършено величие“, „един от малкото колоси, които са сред нас“, „най-добрият бас – актьор и певец – на нашето време“. Изпълненията му карят Европа да настърхне, кралски особи преливат над Европа един-

Борис Христов в храм „Св. Ал. Невски“
при запис на църковни песнопения

ствено и само да го гледат в поредното му представление.

Веднъж на спектакъл с негово участие в „Борис Годунов“ присъства английското кралско семейство. Разясняват на Борис Христов етикета: когато изсвири сребърният фанфар и кралят стане прав, първият поклон

Франка и Борис Христови, в Рим 1991 г.

трябва да бъде за него. След представлението обаче всички зрители, включително и кралят, стават на крака и го аплодират. Кралят на сцената, кралят в ложата и публиката за миг забравят за етикета.

Навсякъде по света Борис Христов е съпроводен от съпругата си Франка де Рензис Христов, която участва в неговата цялостна музикална дейност, следи кореспонденцията му, присъства на всички репетиции и концерти във всички му кариера, написва хиляди листенца с подробни бележки върху работата му, след което разговарят за всеки детайл, тон, звук, жест. От него възприема изключителната работоспособност, понеже съпругът ѝ не търпи никакък около него да не работи. Винаги стоят до късно през нощта, но

въпреки живота „на бързи обороти“, тя изпитва благодарност, понеже Борис е уникален и няма с кого да го сравни в света на музиката, към който принадлежи и тя. „Той е една сплав от изключителна изтънченост и славянски, а може би български силен дух. Затова трябваше да се нагодя към господството на тази изключителна личност“.

Франка произхожда от древен благороден род, на чийто герб е изобразен лъв с перце и перо за писане в устата. „Рензи“ на латински означава „меч“, а девизът на фамилията е „Меч и перо“. Жената до него е най-строгият му критик и когато певецът изпее някоя фраза немузикално, тя откровено споделя забележката си. Реакцията не винаги е ласкова. Въпреки това Франка винаги се вълнува, когато слуша Борис, и възторгът стига до сълзи.

Често големите диригенти, с които пее Борис Христов, поверяват на съпругата му своите музикални изисквания, понеже не се осмеляват да прекъснат репетицията и директно да му направят забележка. „Магам

Христов, бихте ли казали на Вашия съпруг, че тук трябва да бъде малко по-непринуден". Или: „Нека тук да пее по-бавно". И започват обсъждания, които понякога прерастват в спорове, гори с големи дуригенти като Херберт фон Карайн, Бруно и др. Особено когато желае оркестърът да свири пианисисимо, за да изпъкне басовата партия и да има този необикновен ефект. Много характерно за него е индивидуалното търсене на своя интерпретация, която ражда нови образи, нови детайли и в които се крие тайната да покорява по нов начин и партитурата, и зрителя.

Борис Христов винаги има изключително сериозен подхod към подготовката си и напълно се посвещава на работата си. Особено много време отделя да изработи съвършена дикция на всички езици – немски, френски, италиански, руски, за да не се загуби нико една дума и всичко да бъде разбирамо за слушателя.

Той винаги отива в театъра няколко часа преди началото на представлението, за да се откъсне от шума на света и да се съсредоточи върху образа, които трябва да претвори. Обичайното пожелание на г-жа Франка: „На добър час!" всеку път предстъпва появата му на сцената, а след спектакъла съпругата му чака търпеливо с часове, докато от гримър-

ната си тръгнат хората, отишат да го поздравят. Излизат от театъра последни, много след като е изгаснал и последният прожектор. След това обикновено отива на официални вечери с изтъкнати личности като генерал Де Гол в Париж, с когото Борис Христов поддържа приятелски взаимоотношения. Френският президент неведнъж е отправял предложения към своя български приятел за френско гражданство. Отговорът на Борис е категоричен: „Но аз съм българин, освен това съм учит в Италия, не мога"… И в очите му се появяват сълзи. Защото винаги, когато мисли за родината си, той плаче.

Едни от най-големите професионални успехи Борис Христов извършва в парижката национална опера. През 50-те и 60-те години той заема изключително голямо място във френския оперен живот, поднасяйки букет от качества, каквито няма във Франция тогава: „извънредно индивидуален, извънредно плътен и извънредно хубав, с ярък драматичен талант". Ако трябва да го заменят с друг актьор в изпълнявана от него роля, срещат огромни трудности. Освен това Борис Христов въвежда на френска сцена руския език, дотогава всички творби са били изпълнявани на френски. За пръв път той изпълнява ролята на Борис Годунов на руски и това

произвежда поразително впечатление, а партньорите му и хорът пеят на френски. Това е истинска революция в света на операта.

Борис Христов пее за пръв път на руски език и в „Ковънт Гардън“. Това, което не успяват да направят с Генадий Рождественски в Москва преди години, го правят в Лондон. На представлението присъства английската кралица, с която артистът разговаря след финала. Тя го пита какво би искал да му подари. „Един ваш портрет“. На другия ден пристига човек и му подавява снимка на Нейно Величество. Понеже портретът е без посвещение, Борис Христов го връща. Служителят си тръгва с портрета, но не след дълго изва пак с надпис върху него: „На най-великия артист Борис Христов, от най-ревностната му почитателка. Елизабет Втора“.

През 1968 г. Борис Христов получава писмо от един мал млад македонски композитор, с което му отпраща покана за участие в написаната от него опера „Самуил“ в Скопския театър, като го уверява, че ще му осигури хонорар според европейските стандарти. Когато прочита либrettото и нотния материал, Борис Христов вижда, че Самуил е представен като македонски княз, а останалите персонажи са от македонската нация. Именитият бас отказва участието с аргумента,

че операта е пълна с „нелепи съжедения и изопачена историческа истина“.

„Вие знаете, че моят род произхожда от този край на България, в който Ви живеете и който се нарича Македония, която е била и ще бъде център на най-здравия български национален дух, така както цар Самуил е бил и ще остане в световната история цар Българский“.

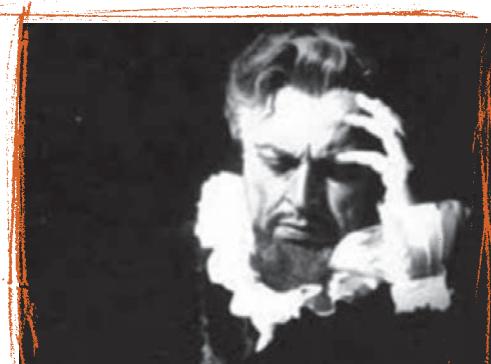
През всички тези години, в които Борис Христов покорява върховете на световното изкуство, той не забравя българското творчество и се опитва да проправи път за него към големите оперни сцени в света. Два пъти прави предложение пред ръководството на „Ковънт Гардън“ да представи „Нестинарка“ на Марин Големинов. След период на крайна враждебност, изва време, в което отношенията между знаменития бас и българската власт се затоплят. Макар никога към него да не е отправена покана да пее в Софийската опера, този артист има единствено от Старозагорската опера. През 1975 г. Борис Христов, заедно с хора при камедралния храм „Св. Александър Невски“, записват църковнославянски песнопения в самата камедрала. Върху камедрата с нотите на Борис някой всяка вечер поставя червена роза. Погашката на „Балкантон“, чийто директор тогава е Александър Йосифов, се появяват записи на църковнославянски

песнопения в години, когато Властвата забранява на учениците да влизат в църква.

През 1978 г. отново в катедралния храм „Св. Александър Невски“ Борис Христов завършва записите на албума с песни и „Литургия доместика“ на Гречанинов – първия запис в света на тази творба, записана в православен храм, в съпровод на оркестър. В нея той открива мотиви от древните дохристиянски мистерии, чието звучене осъвременява: Въпреки традицията на чистата стилистика на църковната религиозна служба, той защитава оркестровия съпровод на това произведение, чиито записи се осъществяват съвместно с хоровата капела „Светослав Обретенов“ с диригент Георги Робев.

Междувременно концертната му дейност продължава. През 1979 г. в английската столица честват 30 години, откакто Великият български бас за пръв път сътъпва на сцената в „Ковънт Гардън“. Навън Вали, но опашката от хора, дошли да си купят билети, огражда целия квартал. Следва гастрол в Ню Йорк, Париж, цяла Югославия...

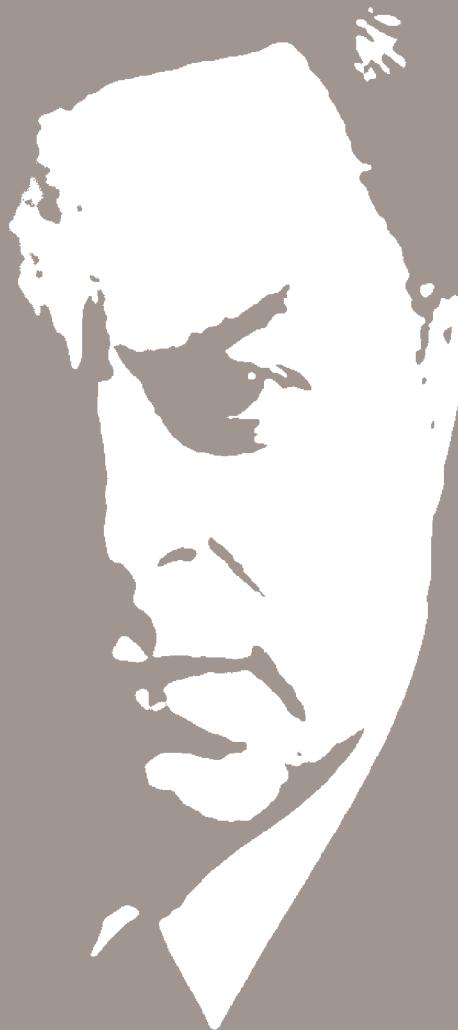
След прекратяване на актичната си артистична дейност през 1986 г., Борис Христов дарява дома си на ул. „Самуил“ 43 в София на Комитета за култура, с идеята да се създаде

школа за усъвършенстване на млади даровити български певци като „първи етап“ от общото обучение, след което най-перспективните да продължат обучението си в Рим – нак в неговия дом, превърнат в Академия. Той желае да им даде онова, от кое то е бил лишен в младостта си, да споделят с тях своя опит и да отворят пътя им към световните оперни сцени. Академията в Рим е осветена през 1988 г. с концерт на първите млади даровити български певци, преминали програмата за обучение.

На 28 юни 1993 г. най-великият бас на света умира в Рим. Тялото му е пренесено в България за поклонение. Борис Христов е първото светско лице, чието поклонение се извършва в катедралния храм „Св. Александър Невски“, пред назначен за царе и патриарси. Към саркофага лежат цветя, а гласът му продължава да се носи над хилядите опечалени българи, дошли да се простят с човека-легенда, с Него-Величество Баса. ■

БГНЕКАТА НА БОГА

Интервю
на Маргарита Друмева
с ПЛАМЕН БЕЙКОВ

Мариана Цветкова и Пламен Бейков, Рим, 2014

ПЛАМЕН БЕЙКОВ завършва Националната гимназия за дреовни езици и култури „Св. Константин-Кирил Философ“, София, където пее в хора на момчетата. Прощалният концерт на хора се осъществява в криптата на катедралния храм „Св. Александър Невски“ с изпълнения на църковни песнопения. По инициатива на Пенка Касабова през 1990-91 г. специализира в Българската Академия за изкуство и култура в Рим под педагогическото ръководство на здравенития български бас Борис Христов. Завършва Кралския колеж за музика в Лондон, специалност оперно пеене. С вокална формация „Юлангело“ записва и изпълнява в цял свят Византийски и български църковни песнопения. От 2007 г. е солист на Държавната опера – Русе. По негова идея и ръководство в Русенската опера се провеждат редица образователни концерти и инициативи.

Г-н Бейков, Вие сте един от последните ученици на бележития български бас Борис Христов. Разкажете ни за времето, в което сте били заедно.

Имах честта да специализирам в Българската академия за изкуство и култура в Рим при Борис Христов от късната есен на 1990 г. до средата на април 1991 г. Бяхме четири млади човека със стипендии от Министерството на културата, но накрая останахме само двама – аз и гравийчното сопрано Мариана Цветкова. Бяхме изправени пред изпитанието да бъдем там в най-тежката зима за България, когато на власт беше злополучното правителство на Андрей Луканов. Ние трябваше да работим по стройна програма и с друг вокален педагог, освен с Борис Христов, но стипендийните ни бяха преустановени, нямаше средства и той се ангажира да работи изключително само с нас. Въпреки че вече беше на възраст и след прекаран инсулт (макар и възстановил се) прояви уникална работоспособност и хъс да работи с нас. Ние бяхме начинаещи певци, особено аз, без музикално образование. И така, няколко месеца живяхме заедно в Академията под един покрив. Той също живееше там,

виждахме се всеки ден, гори когато почивахме и слушахме музика, бяхме почти непрекъснато с него.

Едно такова съвместно съжителство предполага, че сте имали време да разговаряте не само за музика. Вероятно ви е разказвал за младежките си години и за всички неволи, които е преживял?

Често ме питат във връзка с неговите неволи, дали е бил разочарован от България. Искам категорично да подчертая, че въпреки страданието, Борис Христов имаше изключителна висота на духа! Личности като него колкото са извисени, толкова са и скромни. Борис Христов никога не си позволяваше да се оплаква, да говори срещу някого и да показва разочарование. Не обичаше да изпада в спомени, случвало се е, разбира се, но предпочиташе в свободните минути да слушаме заедно музика и да говорим за нея. Никога не е изпадал в характерното за възрастните хора потъване в спомена. Въпреки немощта на болестта и тежестта на годините, той продължаваше да живее заради нас, с мисъл за онова, което предстои. Имаше изключително твърд,

силен характер, безкомпромисен, и в същото време беше милостив учител, който никога не пропускаше нашите грешки и с търпение ги изправяше. Ако забележеше някаква малка немарлившост у нас, изригваше като Вулкан в спрavedлив гняв. Но никога не сме се чувствали осърбени или обидени, с което ни даваше пример за поведение.

Как разговаряхте за музиката? По какъв начин Борис Христов я изразяваше с думи?

Много обичаше „Мамеус пасион“ например и слушахме това произведение заедно. Също и „Немски реквием“ от Брамс. Общо взето слушахме мълчаливо, но в моменти на затрогване той се просълзяваше и преживяваше музиката дълбоко. Беше изключително емоционален човек и тази чувствителност явно не е била плод на възрастта – неговите биографи са установили, че от най-ранни години той лесно се е разплаквал. Много бързо можеше да замени веселото с гневното настроение, ако се случи нещо особено...

Веднъж слушахме гори нова българска музика, на композитора Ценко Минкин. С отношението си, спокойствието и съсредоточаването, с което слушахме музиката, той някак си ни даваше

Мариана Цветкова и Пламен Бейков, Рим, 1991 г.

пример за това как е необходимо да отеляме специално време за това, а не да слушаме така, между другото.

Имаше ли Борис Христов любимо произведение, музика, с която да подрежда вътрешния си свят?

През тези месеци, в които бях там, мисля, че Борис Христов подреждаше вътрешния си свят по особен начин, слушайки музиката на различни произведения. В един момент слушаше „Мамеус пасион“, в друг случай – концерти за пиано и оркестър от Рахмининов. Но определено изтъкваше като любими негови произведения песните на Мусоргски. Тогава при него научих „Песни и танци на смъртта“ – цикъл от четири дюста обширни песни, и един цикъл от шест песни „Без сълнце“, който е по-вгъден, по-философ-

ски и задълбочен. Някои от тях са много крамки, като миниамюри. Казваше ми: „Тези песни са хляб за душата – пей ги винаги, когато можеш“. Той смяташе, че пеенето на песни е много полезно за оперния певец, и във философско-емоционално и във вокално-техническо отношение.

Борис Христов е юрист по образование. Избрът на посока и житейски път вероятно не е бил лесен. Разказвал ли Ви е за това как е взел окончателно решение да следва артистичната си кариера?

Има такъв момент, в който той преживява творческо колебание и разочарование и се отказва от пеенето, след което си подава документи с намерение да прави докторантура по право. Госпожица Пенка Касабова, сестрата на Гео Милев, е човекът, който го връща в пеенето. Като научава за неговите намерения, тя се качва на влака и отива при него в Италия, когато той все още е специализирал (1943 г.) успява да го убеди, че Борис Христов трябва да следва артистичния си път. Още няколко опита прави тя по-късно да замине за Италия, но е връщана от летището – ако преди 9 септември не е могла да пътува извън граница, понеже е сестра на Гео Милев, по същите причини и след

това не е могла да пътува. Изобщо, ужасно драматична история.

Самият Борис Христов в определен период също не е можел свободно да пътува. Отказано му е да се върне в България, както и да получи виза за Америка.

Това се дължи на неговия голям иnam да не се откаже веднага от българското поданство. Защото до 50-те години той продължава да живее със стария си паспорт на Царство България, въпреки че България вече е Народна република. Това много е спъвало неговите пътувания. Но никога открыто не е говорил срещу властта тогава в България; понякога се чувствуващо ирония, сарказъм, но никога с чувството на обиден, оплакващ се. Дори да е било така, го е презгъщал и е споделял вероятно с най-близките си хора, но не и с нас.

Около година Борис Христов е пребивавал в Залцбург. За този период се знае малко. Разказвал ли Ви е за това?

Борис Христов действително има един период на обучение в Моцартеума. Попада в лагер за деца и младежи от славянски произход, въпреки че не е бил в юношеска възраст. Но тама се случва и няколко месеца жи-

Все в такъв лагер до самия край на Войната през 1945 г. Това е един интересен период, за който няма много сведения и той никога не е говорил пред мен за него. Само Веднъж, когато учи една песен от Рахманинов – „Проходитъ Все“ („Всичко отминава“), той ми каза, че тази песен му е била любима, докато е бил в лагера в Австрия. Стиховете казват, че Всичко отминава... По време на пребиваването си в Австрия учи немски език, още в България той е говорил френски, в Италия научава италиански, знае и руски език. На всички тези езици той по-късно ще пее, като много държише на правилното произношение.

Kазваме, че е бил безком- промисен. Какво имате предвид?

Искам да илюстрирам неговата безкомпромисност с един случай, когато най-сетне попада в дългомечтаната и бленувана Русия, с възможност да играе в Большой театър, в „Борис Годунов“. На генералната репетиция изведенъж го известяват, че диригентът Генадий Рождественски, тогава малък диригент, няма да дирижира, понеже се е разболял и по здравословни причини сменят диригента. Борис Христов отговаря, че има две възможности: едната е да се отложи спектакъла, за да има отново няколко дни за репетиции с новия диригент, а другата е да на-

Борис Христов и Пенка Касабова, 1940 г.

мерят друг изпълнител на негово място. И е безкомпромисен в това решение. Те отказват да променят гамата и още на следващия ден той си отива. Има една интересна снимка пред Большой театър – не се чете никакво съжаление в погледа му, по-скоро победоносна сила. Споделял е, че нарочно е бил поставен пред това изпитание. Защото само 2-3 месеца по-късно на друга сцена в Западна Европа той се среща с Генадий Рождественски и загрижено го пита за здравето му. Рождественски отговаря учуден: „Защо?

Нищо ми няма, здрав съм”. „А защо тогава не дирижирахте?” „Така ми наредиха”...

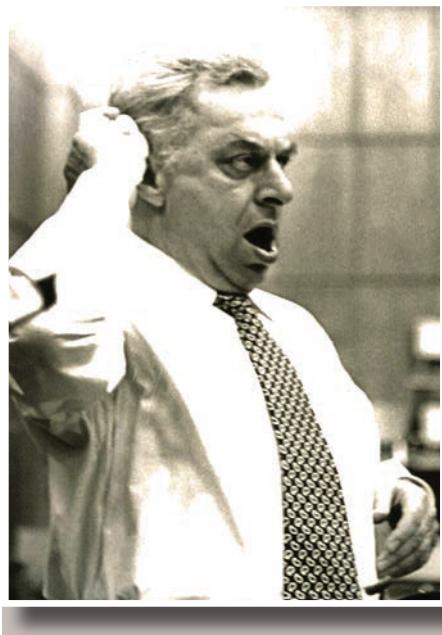
Има нещо общо с истори- ята в Скопие...

Именно, аналогична история. Там отказва да участва в новонаписана опера за „македонския” цар Самуил... Тези случаи показват какво трябва да имаме предвид, когато говорим за неговата сила и безкомпромисност, не само по отношение на немарли-Востка, но и когато става въпрос за човешкото достойнство.

А когато работеше с Вас, върху кое поставяше ак- цент? Кое според него беше най-важното?

Мисля, че за Борис Христов най-важното нещо беше отношението към текста. Когато Вярата е в душата на човека, тя го отвежда до Любовта и до Словото. Затова нашият учител бе толкова грижовен да ни напътства да бъдем внимателни към Словото. Аз бях най-млад от всички, все още без музикално образование, имах технически недостиги – ненаучени неща, и когато имахме занимания с техниката на пеенето или изучавахме нови произведения, изключително силно внимание обръщаше на текста. Сякаш

словото за него беше основата на всичко. Борис Христов защитаваше идеята, че композиторът започва да пише своята песен или опера въз основата на поетичния текст и либретото, музикалните идеи са породени от поетичния текст и са неговата „одежда”, но сърцевината остава словото. Затова държеше, когато пеем на чужди езици, да превеждаме текста и да знаем абсолютно точно за какво става дума. Изключително много държеше да повтаряме многократно текста и казваше: „Думите трябва да влязат в кръвта Ви и когато ги изричате, трябва да изглеждат като Ваши”. Казваше също, че текстът е преги всичко рецитация, като с това разбиране ни припомняше изконните традиции на античния театър. Също изостряше вниманието ни върху определени суми, фрази или изречения, които ние трябва много ясно да изразим с перфектна дикция. По този начин събуди моята чувствителност към изразяване на поезията и словото чрез музиката и гласа – това е важното, а не да се наслаждавам на собственото си пеене. Работата върху текста и неговото обличане в музиката беше най-важната посока, по която Борис Христов ни водеше. Това определяше и интерпретацията на произведението – оперна ария или песен.

Така се осъществява един своеобразен диалог с автори, които са живели в друго време. Как мислите, нашето съвремие изисква ли нов начин на интерпретиране на словото, написано примерно преди един век?

Независимо кога е написана поезията, тя е облечена в музика в определено време. Например съвсем накоротко изпаднах в следното творческо изпитание – трябваше да изпее песни от „Слоути“ на Шостакович, написани в края на живота му, но върху сонетите на Микеланджело. Т.е. поезията е ренесансова, а музиката е авангардна, модерна. Но съм абсолютно убеден, като последовател на моя учител Борис Христов, че най-важното нещо е текстът. Дори по-добре да кажем – словото, защото то дава загряда на музиката със своите ударе-

ния и емоционален заряд. Независимо дали музиката ще бъде модерна, или ще бъде от класическия период, винаги разчитането на музикалните фрази започва от намирането на логиката, ударенията, пулса, ритъма на словото. Рядко съм срещал тази идея и Борис Христов насочи моето мислене в тази посока. Той ме насочи към следващия педагог – българската пианистка Ирина Щиглич, тя работеше по същия начин. Но те двамата са имали творческо сътрудничество, записвали са песни от руския композитор Александър Гречанинов и мислят по един и същи начин.

Живели сте заедно с Борис Христов, със сигурност сте общували и с неговата съпруга – г-жа Франка...

Много съм благодарен и на неговата съпруга, г-жа Франка де Рензис, която пък се наподоби със задачата да изшилайфа нашето произношение на италиански език. С нея четяхме текстовете на италиански и тя часове наред слушаше как четем и работеше по произношението ни. Друг е въпросът, че в тази тежка зима, която прекарахме там, отпусна лични средства и плати на човек, който да ни готви обяд и вечеря. Така че аз съм видял само добрини от тяхното семейство. Имахме възможността и свободата да влизаме в неговата библиотека, да разглеждаме книги, ноти, да копираме, да учим...

Библиотеката на Борис Христов. лично за мен това е изключително интересна тема.

Сега съжалявам, че не съм прекарвал повече време там. В нея Борис Христов десетилетия е събирал произведения от българската литература, много студии от най-различни епохи, свързани с техниката на пеене. Имаше много ноти естествено, симфонични партитури, които той, естествено, не е изпълнявал, но когато е слушал произведенията, е имал желание да ги проследява. Имаше също партитури на оперни произведения, които е изпълнявал. Видно е, че върху някои от тях е работил, други просто си ги е купувал и съхранявал. Той имаше една специфична особеност – пишеше зачелникено на стария правопис.

Борис Христов беше колекционер на музика и музикални издания. Той запали интереса ми към композитора Александър Гречанинов, който също е преминал емиграцията, напуснал Русия след Революцията, живял в Европа, след това дълго време пребивава в САЩ. Той е известен църковен композитор, има много литеургични произведения. Борис Христов е събирал негови песни една по една от различни издания и издателства, публикувани в листовки от различни държави. Освен това той имаше голям интерес към българската песен. В биографичната книга за него от

неговата приятелка Пенка Касабова „Любов и талант”, тя разказва за това как той още в края на неговото обучение, в разгара на войната през 1943 г. ѝ заръчва да му изпраща непрестанно български песни. В библиотеката му има много творби, изпратени лично от български композитори с посвещения. За съжаление вероятно не е успял да намери добър финансово ресурс, за да направи записи. Но открих в някои бележки, че част от тези песни са били записвани във Франция. Поне ги такива записи се намират в златния фонд на БНР. Убеден съм, че със сигурност има и още записи, които не са известни на българските изследователи. Може би са направени, но не са издадени.

Става въпрос само за произведения на български композитори или и за фолклорни песни?

Някои от тях са авторски, а други са български народни песни, аранжирани от български композитори за пиано. Башката на Борис Христов също е събирал български народни песни... Родът на Борис Христов произхожда от Македония. Семейството се преселва в Кюстендил, където неговият баща завършва гимназия с много високо ниво на обучение на френски език. Поради това той успява да замине за Франция и завършва там френска литература. По трагедия

Борис Христов и Ирина Щиглич, 1984 г.

на българите от онези години той се завръща в България и става учител. Първоначалното му разпределение е в Пловдив и именно затова Борис Христов се ражда в Пловдив. Баща му се казва Кирил Христов Совичанов, бил е много добър народен певец и дълги години е бил псалт в църквата „Св. Неделя“ в София. За него разказват, че докато бил учител в едно село в Южна България, научил, че в съседното село има много добър певец, който знаел някаква страховитно интересна народна песен. През една лютата зима се качил на кон, отишъл в съседното село и намерил човека. Слушал песента многократно, науч-

чил я и я записал, след което се върнал обратно във Виолицата.

Убеден съм, че основата, която има Борис Христов, е много сериозна – като любов към пеенето, и като любов към народната песен. Знае се, че неговият брат – Николай Христов, е пеел също. В биографията се споменава, че в техния двор е имало беседка, където са се събиравали младежи, пеели са и са свирели. Пеенето е тяхна семейна традиция. В техния дом непрестанно се е пеело. Затова и той, заедно с по-големия си брат Николай още от гимназиалните години пеят в известният по това време хор „Гусла“. Пеенето в този хор под-

Борис Христов и Пламен Бейков в Рим, 1991 г.

клажда в младото сърце на бъдещия певец огъня на патриотизма, който гореше до сетния му ден.

Aядо му – Христо Собианов, когото наричат Псалта, е бил псалт в българска църква в Македония. Борис Христов е израснал в духа на Вярата и християнските ценности. По какъв начин изразяваше той своята Вяра?

Недостигната сила на неговото величие в изкуството се дължи на силната му Вяра. В нея той бе смирен и непоказен. Така постигна непостижимото – да бъде смирен и скромен във величието си. Бидејки под неговия покрий в Рим, знам, че Борис Христов беше дълбоко Вярващ човек. Дори ще употребя думата „Вярващ“, а не „религиозен“ съвсем уместно, защото нямаше никаква показност в това. Оставям настрана това, което се вижда в дома на един Вярващ човек – в неговата спалня имаше икони, иконостас,

кандел и т.н. Но най-дълбоко можем да почувствувае Вярата на прославения български певец в неговите изпълнения на църковни песнопения. Със силата и висотата на мъдряя, благородния и несмущаван от силите на злото християнски дух, той не говореше за миналото, не носеше в сърцето си злоба и чувство за мъст. Той надмогна огорченията. Така постигна всеопрощението, което му отвори светлите гвери на Вечността. Вероятно основата на неговата Вяра е баща му и това, че той е бил църковен певец. Камо студент Борис Христов е пеел и в хора на катедралния храм „Св. Александър Невски“. Именно това отваря пътя му към пеенето: на Богоявление църковият хор на храма е поканен в Двореца и освен църковните песнопения, те изпяват една патриотична песен – за цар Крум, която е за соло бас (солистът бил Борис Христов) с акомпанимент на хора. Цар Борис III е бил впечатлен от качествата на солиста и му отпуска стипендия да учи в Италия.

Bие знаете ли тази песен?

Никога не съм я чувал, но когато бях в началото на тази година в Академията в Рим, където сега е Българският културен институт в Италия, можах отново да разгледам библиотеката и се натъкнах на ръкописа на тази

песен. Тя ще бъде отново изпълнена в България за пръв път след толкова години в концертните изяви на формация „Юлангело“. Това е народна песен. Бащата на Борис Христов я е пеел в малко по-различен вариант и това е регистрирано от Николай Кауфман през 1961 г., когато той записва от него около 300 народни песни. Аранжирана е от тогавашният диригент на църковния хор – Александър Попконстантинов.

Да се Върнем към църковните песнопения. Вие също изпълнявате църковни песни.

Записал съм в моите дневници как един ден съм решил да му покажа какви църковни песнопения знам. Говорим само за монодии. Имах една темрагка (все още я имам) с църковни песнопения, които съм записал от църковни дейци и свещеници. Той ги хареса много и ме насърчи да продължавам да ги пея. Това оформи и моята разностранност, защото въпреки че съм действащ оперен певец – солист съм на Русенската опера, аз продължавам да пея църковни песнопения, по-специално монодии, с формация „Юлангело“. Като едновременно с това продължавам да разучавам още нови песни, включително и от български съвременни композитори.

Кое е онова, което най-много Ви впечатляваше у Борис Христов?

Борис Христов ме научи да бъда отговорен към таланта, който ми е даден, да правя всичко, което е по силите ми, за да се грижа за таланта си и да дарявам на света покрай мен онова, което може да създаде красота. Научи ме да бъда търпелив. Най-важното нещо, което сме споделяли и с Марина Цветкова, е непримиримостта и толерантността, крайна безкомпромисност към леността, безхаберието, незаинтересоваността.

За последен път го видях един месец преди да почине през 1993 година. Най-много ме впечатляваше това как може един човек с такъв интелект и чувствителност, осъзнаваш своето творческо и професионално величие, да издържи стомачки и да понася болестта и старостта. Не беше загубил никој капка от достойнството, с което живееше, от силата на духа си и неуморната енергия, която го караше да работи постоянно. Не беше загубил нищо от осанката, чара, поведението си. Много малко хора съм виждал как във величието на своето битие са толкова смиренi и толкова скромни. Това беше уникален житейски пример, който и до ден днешен ме кара да не забравям, че съм обикновено човешко създание и трябва да се уповавам на Бога, да живея в сянката на Бога. Защото той правеше точно това до последния си дъх. ■

ЗА КАЛЕНДАРНАТА РЕФОРМА – ОЩЕ ГЛЕДНИ ТОЧКИ

Пламен Иванов

Синтензивното развитие на компютърните комуникации и социалните мрежи нов тласък получи и дискусията за календарната реформа. Въпрос, който е решен преди повече от четири десетилетия, но и който доведе до църковно и канонично разделение, макар и в малки мащаби. Все по-често сме свидетели на остри дискусии и истински караници по темата в инернет, които преминават всякакви граници на християнска търпимост и любов към ближния. Най-честият сблъсък е между две основни групи – от една страна, привържениците на стария стил, т.е. на честването на християнските празници и светци според Юлианския календар (старостилци), а от друга страна – хора, които поддържат тезата, че календарният въпрос не е насыщен проблем за Църквата, още по-малко повод за разногласия и разделение (често пъти наричани от старостилците „модернисти“). Оказва се, че новият стил, сам по себе си, няма толкова голяма подкрепа, колкото идеята, че спасението не идва от календара, нито, че същият може да се възприеме за догмат.

За съжаление, тези дискусии често пъти не почиват на добра аргументация. Много от доводите са мани-

пулативно поднесени, а зад тях проявят съвсем други идеи и виждания. Така например старостилците много често наричат календара, по който се Боги Българската православна църква, Григориански (по името на неговия създател папа Григорий XIII), а Въсъщност календарът, който е в употреба в нашата Църква, е Новоолиански, т.е. коригиран или по-точно изправен Юлиански. Двета календара нямат общ произход, а разликите помежду им са съвсем малки и в момента гори не се забелязват. Според изчисленията обаче през 2800 година Григорианският и Новоолианският календар ще започнат да се различават с един ден, т.е. единият ще изпревари другия.

Зад тази привидна грешка в наименованията се крие нежеланието на старостилните общности и групи да имат каквото и да е общение и контакти с представители на Римокатолическата църква, в това число и да празнуват християнските празници на едни и същи дати заедно с тях. И макар че тук става въпрос не за молитвен общение, а само за формално съвпадение на дните, ожесточението спрямо това е госта силно. И тук се проявява още една неточност. Въсъщност ние имаме съвпадение само при

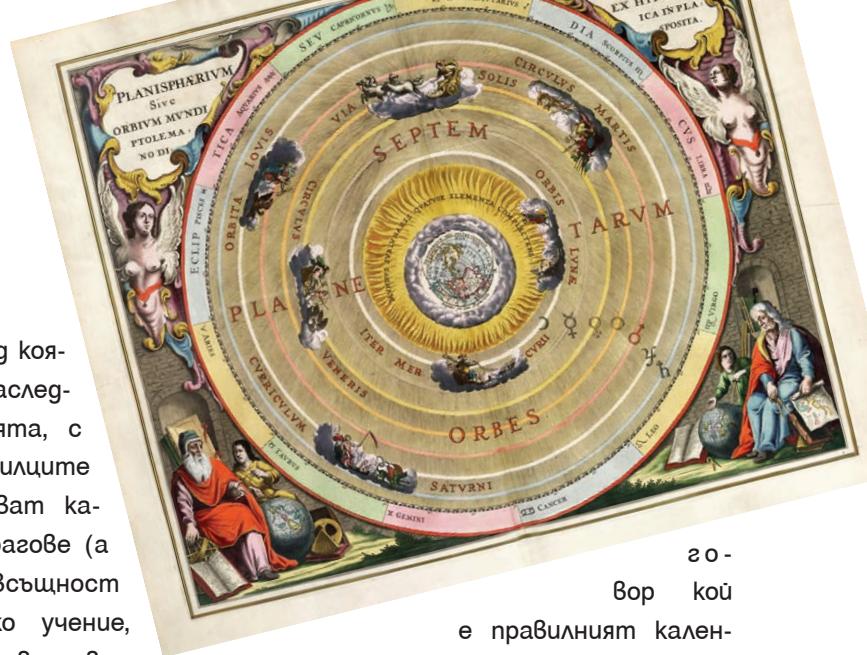
неподвижните Господски празници, тъй като православният Пасхален цикъл доста редко може да съвпадне с католическия, поради различие в неговото изчисляване, което не зависи от самия календар. От празнуването на Възкресение Христово се определят и тематичната насоченост на почти всички съботни, неделни, а понякога и делнични Литургии, както и четивата в тях, които също не съвпадат с католическите. Празнуването на паметта на светци и свързани с тях събития също не се приоприява, доколкото отделните църкви (както на Запад, така и на Изток, и в отделните поместни православни църкви) имат различни традиции и почитат различни светци. Някои от древните и ранно установени празници биха могли да съвпадат, като например тези, които се отнасят към апостолите и ранните мъченици на Църквата, но не винаги. Така например почитането на паметта на първия християнски мъченик архииякон Стефан в момента според православните (Новоюлиянски календар) е на 27 декември, а според католиците – на 26 декември.

В исторически план Римокатолическата църква е правила опити да наложи своята власт гори със сила над православния Изток. Това трябва да се разбира в духовно-администрати-

вен и богослужебен аспект, което неминуемо води до чувствителност сред православните християни по повод различни опити за духовна асимилация. Старостилците обаче, отбелаявайки този факт, стигат до друга крайност. В техния „Църковен светоотечески православен календар“ се стига до цитиране на предсъртно видение (не е ясно откъде и как е запазено), в което Пресвета Богородица нарича католиците „врагове на Нейния Син и на Няя“, заради опустошаването на атонски манастири през XIII в. и избирането на Зографските мъченици. Тук се стига до библейско и богословско противоречие, имайки предвид Христовото учение за любов към враговете и отношението на първите християнски мъченици към смъртта, която те считат за придобивка. Но старостилците дистигат по-далеч като посочват, че три века по-късно „враговете на Нейния Син и на Няя измислили нов календар, който с насилие и измама успели да натрапят и в някои поместни Православни църкви“. Приписването на вина за чужди грехове (в случая разграбването на атонски манастири и избирането на монаси) на други поколения и изобщо на всички католици почиства на неправославното учение за първородния грех в неговата римокатолическа

постановка, според която Вината се онаследява. Аргументацията, с която старостилците считат и назовават католиците като Врагове (а също и еретици), Всъщност е римокатолическо учение, отхвърлено от Православната църква.

В много подобни случаи привържениците на Юлианския календар прибягват до цитиране на сънища, видения и разкази на неочевидци, за да показват и потвърждават своите тези. Подобен подход е много близък до явлението „болна мистика“, в което хората, които много държат да получат желания конкретен отговор на своите търсения, започват да губят представа за реалността, сънуват желаното признание или то им се привижда в определено състояние на транс. Тези явления са много близки и до някои секуларни общности с православен произход или до някои харизматични проместянски деноминации. Важното в тези случаи е да се отсее реалното и възможното от нереалното. Така например често се споменават благочестиви монаси, които се замваряли в своите килии и в продължение на 40 дни без никаква храна и вода се молели да получат от-

го -

Вор кой

е правилният кален-

дар, и разбира се, Винаги се появява някакъв светец, който посочва Юлианския календар. Тази практика, доколкото изобщо е реална, е твърде чужда на Православната църква. Светите Отци Винаги са прибягвали до научно-богословска, историческа и философска аргументация, когато са изяснявали догматите и учението на Църквата. Подобен подход на получаване на информация „свише“, на пост извън реалните физически възможности на човека, не срещаме при никого от светите отци, а тъкмо обратното – при тях Винаги всичко почива на стабилна богословска аргументация, построена върху св. Писание и св. Предание.

Също така старостилците твърдят, че в поместните църкви, в които се служи според новия стил, не се случват чудеса. Това е както невярно, така и богословски неоснователно. Както в Българската, така и в Румънската, и в Гръцката православна църква се случват чудеса, които се

регистрират от съответните църковни органи. Пред чудотворните икони и мощи в българските манастири и днес се случват множества чудеса. Многократно

е засвидетелствано изтличането на миро от Троянската икона на Божията Майка и то в дните на нейното раждане или успение. Чудеса се случват чрез Вярата, упование и чистосърдечната молитва, а не според календарното време. Бог снizходжда над Вярващите според тяхната лична молитва и отгденост, а не според календарни изчисления.

Напускайки обаче аргументацията на привържениците на Юлианския календар, трябва да отбележим, че неговата неточност в продължение на стотици години постепенно е изменила светоотеческата символика, вложена в някои празници. Такъв е примерът с празнуването на Рождество Христово и Рождество на св. Йоан Кръстител. Двета празника трябва да съвпадат съответно със зимното и лятното слънцестоеене. Така след Рождество Христово денят трябва да започва да става по-дълъг, а нощта – по-къса, а при Рождество на св. Йоан Кръстител – тъкмо обратното. По този начин св. отци са вложили сим-

волично сумите на св. Йоан Кръстител: „Той трябва да расте, пък аз да се смалявам.“ (Йоан 3:30). И въпреки че този символ не е определящ за самия празник, той е вложен

именно от св. отци при определяне на годишното им отбелязване.

Освен това празнуването на Рождество Христово след Нова година създава условията за нарушаване на Рождественския пост. И тук не възприемаме само хранителната му страна, т.е. физическите му измерения, които лесно могат да бъдат спазени, но всяко друго изкушение, което произтича от всеобщото Веселие. Това би поставило много млади и неукрепнали във Вярата хора пред избора дали да спазят духовната подготовка за посрещането на Христовото Рождение или с приятели да се забавляват и по този начин да наручат поста. Сблъсъкът на социалната среда, в която трябва християните да бъдат свидетели на Вярата си, и неразбирането на нейното духовно преживяване от страна на не-Вярващите, често пъти довежда до обвинения в лицемерие и подигравки, което обезверява неукрепналите все още във Вярата и ги изолира социално. Тук е особено важна отговорността

на Църквата, която трябва както да препази от съблазнън своите чада, така и да им осигури чиста съвест за пълноценно свидетелство.

Важно е да отбележим още нещо, свързано с календара. Мнозина (не само старостилци) го наричат светоотечески, поради неговото утвърждаване от светите отци. От една страна, той не е специално изготвен за нуждите на Църквата календар, а приспособен светски, създаден в чест на Юлий Цезар. От друга страна обаче, когато светите отци го въвеждат за полза на Църквата, те не съзнават неговата неточност или по-точно нямат информация за нея. Тя е забелязана и регистрирана едва столетия след това. Търсенето на сакрално значение в календара е чуждо на Православното учение, кое то възприема празниците като духовни събития, а не като чествани гами. В този контекст протодякон Андрей Кураев отбелязва в едно свое интервю, че имаме потребност да съпревиждаме празниците и живота на светците всеки ден, кое то няма да е фатално, ако се случи дори да върши в годината по един и същи начин. Така например тази година празникът на св. Георги беше отбелязан от духовници от Русенска епархия и митрополит Наум в Румъния по нов стил и съвместно с румънски еписко-

пи и духовници в България, където се пази според стария стил. (Гергьовден е единственият празник, който БПЦ е запазила според стария стил).

Календарната реформа не може да бъде разглеждана едностранично. Редно е да отбележим и някои негативни последици от неиното налагане в духовния живот на българската православна църква. Прилагането на Новоюлианска календарна традиция довежда до суализъм в честването на някои духовни празници, придобили специфичен национален характер. Преместването на църковния календар с 13 дни способства за някои разделения на църковно и светско честване и почитане. Атеистичният режим допълнително допринася в посока на утвърждаване на това разделение, като неговата основна цел е очистването от църковните и духовни насложения на вече утвърдените с десетилетия национални празници.

Това са преди всичко честването на паметта на св. Кирил и св. Методий, които Църквата почита на 11 май като светци, а държавата – на 24 май като създатели на славянската писменост. Умишлено се пропуска фактът, че тази писменост е обслужвала именно християнския култ и проповедническата (евангелизаторска) мисия. По същия начин паметта на св. Йоан Рилски в на-

родното съзнание се свързва с Деня на народните будителни, като Рилският светец е смятан за пръв духовен водач и пример за целия народ. След промяната на църковния календар тази символика е постепенно изместена и днес никой не свързва Рилския чудотворец с празника на будителите, които преумуществено обхваща личностите от Българското Възраждане.

Друг типичен пример е свързан със студенческия празник 8 декември. Когато Възниква като честване в началото на ХХ век, гамата съвпада с деня, в който Църквата почита паметта на патрона на единствения по това време държавен университет – св. Климент Охридски. Днес малцина си дават сметка за тази връзка. Велико Търново от своя страна чества своя градски празник в деня на св. 40 мъченици (по стар стил на 22 март), на чиято памет е посветен храмът на Великата Лавра, автентично запазен до ден-днешиен и носещ спомена за величието на Второто българско царство. Паметта на св. 40 мъченици Църквата отбелязва на 9 март по нов стил. И днес, когато градската управа желае тържествата да започват със св. Литургия в едноименния храм, ду-

ховенството трябва да влиза в разрез с утвърдения църковен календар.

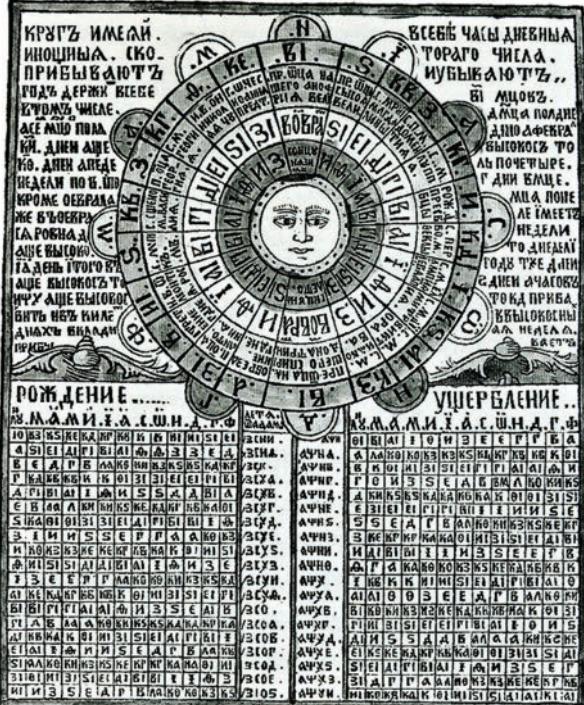
Това са само някои от многото примери, които с течение на годините са образували разделителна линия между църковно и обществено съзнание. Утвърждаването на тази граница способства за ограничаване на църковното духовно влияние и поставя самата Църква в изолирано от общество положение. Разделението на църковното от гражданско е изкуствено и несъстоятелно. То е проектирано, както отбелязахме вече, от тоталитарната власт, която по време на своя режим прави целенасочени опити за създаване на алтернативни светски ритуали, които да изместят църковните (в това число ритуали за гражданско кръщене, гражданска брак, гражданско погребение с цялостно разгърнат светски церемониал).

В този контекст е важно да се направят усилия за преодоляване на този дуализъм, който все повече обърква и противопоставя общество то ни. Редно е в дискусията по този въпрос да се вземат под внимание обществените, историческите и църковните гледни точки, за да се стигне до правилното решение, което да не обърква допълни-

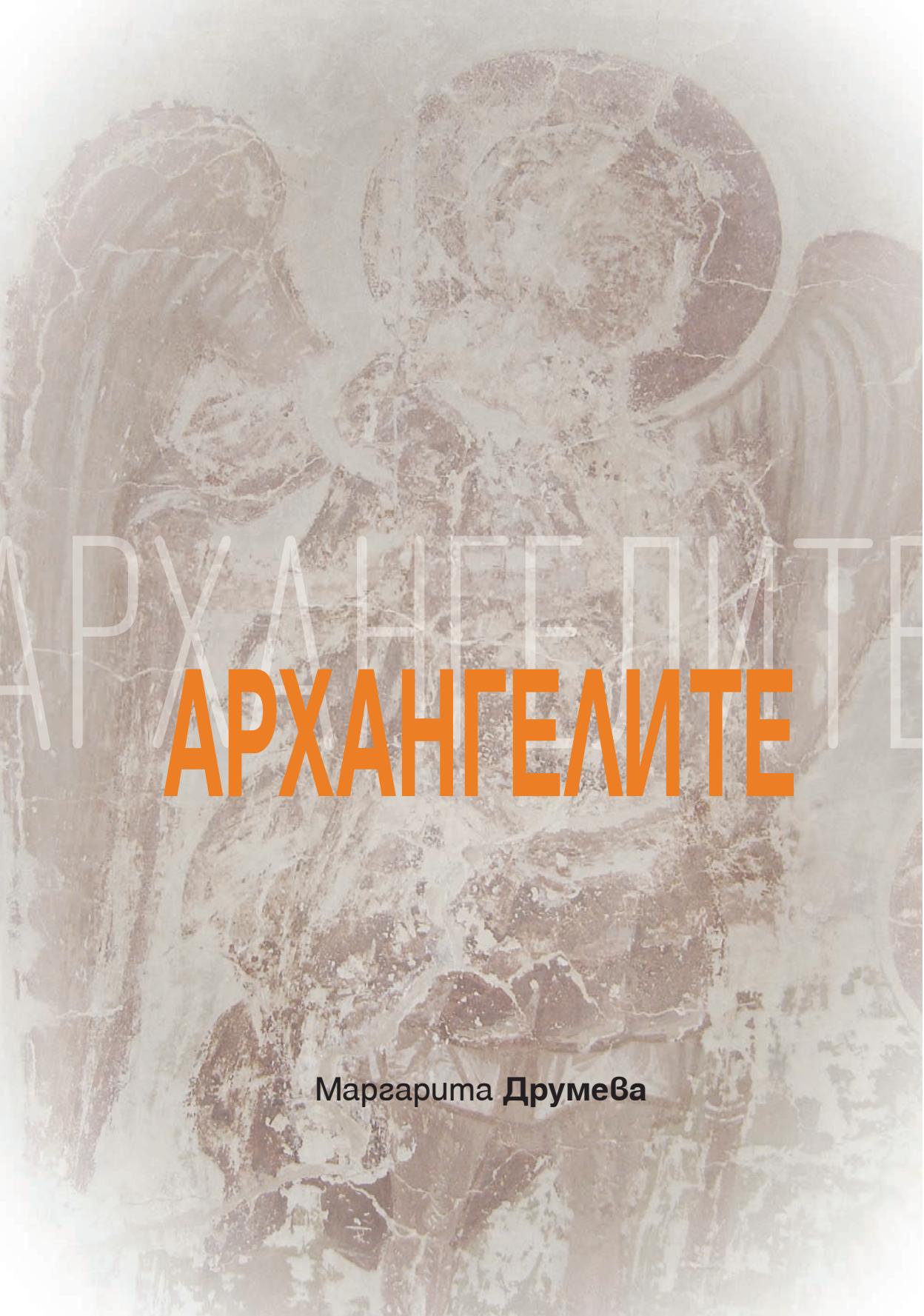
телно общество. Самият факт, че Църквата ни е допуснала честването на св. Георги да запази своята стапа гама, за да съвпада с Деня на храбростта и българската армия, показва, че отстъпките в тази посока може и трябва да се извършат.

Календарният Въпрос поставя много предизвикателства пред Църквата и обществото, които имат своята значимост и чакат да бъдат правилно решени. Отговорът никога не е единствен, защото нито единият, нито другият календар всекцило и коректно обслужват духовните потребности на българите. Извън всяко съмнение обаче е, че този Въпрос не е догматически. Не бива календарът да се сакрализира и да се превръща в култов обект на Православната църква. Проблемите, които се пораждат от него, засягат повече църковното съзнание, единомислие и единство. Редно е Църквата да дебатира този Въпрос, за да постигне и единството на Духа, към което е призвана.

Въпросът тепърва ще бъде разглеждан и от Всеправославния Велик събор, чийто предварителни съвещателни срещи гадоха добри сигнали за Воля в посока на общоцърковно решаване на проблема до постигане на уеднаквяване на календарите в раз-

личните поместни православни църкви. Това би способствало за връщането в лоното на Църквата на много от старокалендарните формирования. И в тази посока не малко са и скептиците, които смятат, че Веднъж отделили се от единството на Църквата, много от представителите на тези общности ще продължават да търсят и намират поводи за самостоятелно съществуване. Решението на проблема, разбира се, не може изцяло да бъде наложен отвън, тъй като много от Поместните църкви почитат местни светци и празници, честването на някои от тях са вкоренено свързани с национални събития от народната памет. Важно е обаче да се намери пътят към единомислието и любовта, чрез който ще се постигне окончателното разрешаване на този проблем. ■

АРХАНГЕЛИТЕ

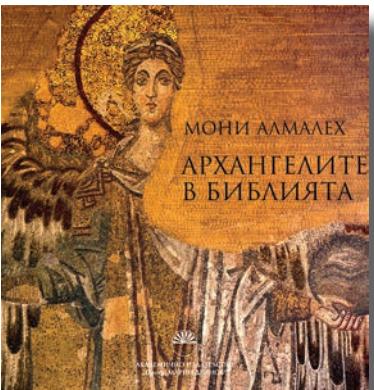
АРХАНГЕЛИТЕ

Маргарита Друмева

От редакцията: Статията, която предлагаме на читателите, е посветена на насърко излязла книга, разглеждаща библейската ангелология. Въпреки научната си стойност, тя не е написана от православен богослов и не отразява в много отношения гледната точка на православното Предание. Въпреки това тя може да представлява интерес и за православните християни като научно-филологичен текст, който може да послужи като своеобразен увод към съответната библейско-светоотеческа тема и да подтикне читателя да се запознае с учението на светите отци за ангелския свят.

Излязлата от печат книга „Архангелите в Библията“ на Академично издателство „Марин Дринов“ е първата ми среща с нейния автор – проф. д-р на филологическите науки Мони Алмалех. Изключително съм впечатлена от неговата ерудиция, стил, аналитичен ум и многопластово изследване на тази както любопитна, така и сложна тема за архангелите в Библията. По време на представянето на книгата в книжарница Хеликон в София преди няколко месеца, неговият съмишленник и приятел, преподавателят в НАТФИЗ проф. д-р на филологическите науки Мирослав Дацев отбеляза, че авторът търси изкушени читатели, които са готови да го последват в диренето на отговори – усещам се действително „хваната“ от темата, понеже колумбовският дух на Мони Алмалех е totalkno заразителен.

Книгата няма аналог в нашата литература. За пръв път българският читател държи в ръцете си толкова всеобхватно изследване на архангелите в Библията, подкрепено с данни от библейски енциклопедии и речници, откъси от статии на учени от цял свят, сравнителен анализ на оригиналните библейски текстове на иврит и гръцки език, преводи на английски език, както и българските преводи, поставени един до друг.

Сложните текстове стават разбираеми за непосветения читател, пригружен с примери от уникалната еврейска монотеистична традиция, за които може да разкаже само потомъкът на ония библейски мъже, срещащи се с архангели. Освен всичко друго, книгата е богато илюстрирана с изображения на херувими, серафими, офаними и още много неземни същества, които населяват библейските текстове, така, както са живели във въобразението на десетки зографи през вековете.

Архангелите са „живите същества“, които стоят близо до Божия престол. Много често тяхната поява е съпроводена с тръбен звук от шофар, който е призив за покаяние. Шофарът е направен от рог на овен и употребата му е свързана с онази история, когато архангел спира ръката на Авраам, посегнал да принесе в жертва сина си Исаак. По-късно, когато Моисей се качва на святата планина (Изход гл. 24), за да получи законите от Господа, той влиза в облак и дим – славата Господня, която се вижда на израиляните като гърмотевици, „огън появдаш“ – това е друга символика, свързана с шофар, светлината и тъмнината. (За чистия пророк славата на Господ е облак, за нечистите хора – огън, който унищожава).

Звук от шофар разрушава стените

на Йерихон, затова този инструмент е наречен още Йерихонска тръба. А в Откривение Йоаново седемте ангела тръбят със страховит грохот пак с шофар...

Това не е първата среща на Авраам с архангелите. Преди това той посреща трима странници и веднага разпознава в тях (както и Лот) пратениците на Бога. Според еврейската енциклопедия това са Михаил, Гавриил и Рафаил, макар Библията да не ни споменава имената им (според учението на светите отци тримата ангели, явили се на Авраам в Мамврийската дъбрава, олицетворяват трите Лица на Пресветата Троица – бел. ред.). Унищожението на Содом и Гомор също е осъществено от ангели, но докато архангел Михаил изпълнява ролята на разрушител, архангел Рафаил има задача да запази живота на Лот.

Архангелите са едновременно „подобие на живи същества“, „свещени животни“ – когато са до Божия престол, но могат да приемат и човешки облик, да се хранят заедно с хората на трапезата им. Не ни е дадено да знаем каква е тяхната субстанция, но знаем, че са различни от Светия Дух, макар да работят заедно с Него и не умират в Божието присъствие, за разлика от хората, които по принцип не могат да издържат в него. Ар-

хангелите имат криле и йерархия, а в иврит думата за „свещени животни/живи същества“ е от женски род. Йерархията на архангелите е описана от Дионисий Ареопагит, както и в Книгата на Еnoch, където той разказва за видяното в рая. В юдаизма, както и в православието, тази Книга на Еnoch не е приемана за канонична. По времето на Иисус Христос тази книга е била много популярна и много четена от евреите, за което говори фактът, че е намерена в многобройни преписи.

„Архангел“ е гръцка дума и буквально означава „главен, старши, изваш пръв“, но в иврит и в Стария Завет липсва думата архангел. Там има дума само за ангел, а архангелите са наричани със съществителни нарицателни имена – херувими, серафими, офаними. Само в книгата на Иисус Навин еказано „този, който Богу войските на ангелите“. В Стария Завет архангелите се появяват като „Божий ангел“, „ангел Господен“, „Божиите синове“ (в Книга на Иов), „светите“ са наречени в Псалмите. А думата за ангел в иврит, преведена буквално, означава „пратеник, Вестител, посланик“. Качествата и свойствата на ангелите са изключително разнообразни, но като цяло в света на хората те изпълняват задачи, поставени от Бога, пазят някого, изпитват човечите, на-

казват ги. Тяхната поява в Стария и Новия Завет винаги е свързана с чудо.

Така, както ангелът може да бъде нежен пазител на някого или да известява добри Божии чудни вести, така може да бъде и унищожител. Например изходът на евреите от египетската земя е свързан с един ангел, който е пратен да отличи еврейските домове от другите, за да не бъдат унищожени заедно с египетските.

В живота на цар Давид също се появяват ангели. Той нареджа да бъде направено преброяване на цялото население, за да събира данъци от всички. Дотогава данъци са плащали само мъжете на 21-годишна възраст. Поради този гръх Господ изпраща ангел унищожител с поръчение не само Давид, но и целият еврейски народ да бъде унищожен. Така загиват няколко хиляди евреи, а цар Давид вижда ангела, надвесен над Йерусалим с меч. Той

Херувимите на Походния храм

разбира, че е сгрешил и купува една нива, където прави олтар на Господа, след което там принася жертвa. Понеже скинията от Времето на Мойсей все още не е внесена в Йерусалим и се намира в Походния храм, цар Давид се страхува от ангела унищожител и се бои да отиде до скинията и там да принесе жертвa за омилостивение.

Православната църква почита седем архангела, които носят собствени имена – Михаил, Гавриил, Рафаил, Уриил, Салатиил, Йехудиил и Варахиил. На Архангелова задушница се възпоменават починалиите, което е свързано с Вярата, че именно тези архангели отнасят душите на мъртвите в отвъдния свят. Освен тях има и още архан-

гели със собствени имена като например Сихаил, Задкиил, Йофиил и др., но за тях се споменава в други мистични книги, Талмуда и кабалистични трудове, както и в Книгата на Еnoch.

Освен архангелите със собствени имена, има и такива с нарицателни имена в множество число – херувими, серафими, офаними. В Библията се говори и за „паднали ангели“. На всички тях проф. Мони Алмалех посвещава по една глава в своята книга. Съвсем накратко ще разкажа за архангелите, така както авторът ги е описал, като разбира се е най-добре читателят да прочете в оригинал цялата книга, за да изгради образите в себе си в пълнота.

Името на серафимите се образува от еврейската думата „сараф“, кое-то означава „силен огън“. Поради осо-беностите на еврейския език, името сараф е образувано от 3 букви, свете от които могат да се четат по различен начин и да образуват различни думи. Така сараф освен „огън“, означава „горя“, „унищожавам с огън“, „горителна змия“ и „архангел“. Серафимите се срещат само на едно място в Библията – в Исаия, гл. 6 когато Влизат в Първия храм и заварва „Господ седнал на Висок и издигнат престол“. Тези архангели са огнени същества, при-дружители на Бога, някъде изобразя-вани с ръце и крака, на друго място – с щипци като имат шест крила.

Исаия 6:

1. В годината, когато умря цар Озия, видях Господа седнал на Висок и издигнат престол, и полите му изпълниха храма. 2. Над него стояха серафимите, от които всеки имаше по шест крила; с две покриваше лицето си, с две покриваше нозете си, и с две летеше. 3. И викаха един към друг, казвайки: – Свет, свет, свет Господ на силите! Славата му пълни цялата земя. 4. И основите на праговете се поклатиха от гласа на онъ, който викаше, и домуят се напълни с дим. 5. Тогава рекох: Горко ми, защото загинах; понеже съм човек с нечисти устни, и живея между лъже

с нечисти устни, понеже очите ми видях Царя, Господа на силите. 6. Тогава долетя при мен един от серафимите, като държеше в ръката си разпален въглен, що бе взел с щипци от олтара. 7. И като го допря до устата ми, рече: Ето, това се допря до устните ти; и беззаконието ти се отне, и грехът ти се умилостиви...

Именно там, в Първия храм, след пречистяването на устните на Исаия с разпален въглен чрез посредни-чеството на сарафим, той е призо-ван за пророк и получава Божията поръка да говори на юдеите за тях-ното падение.

Другото значение на думата сараф в иврит е „горителна змия“. Проф. Мони Алмалех дава в книгата си различните думи за змия в иврит, употребата им в целия Стар Завет и техните преводи. В Числа, гл. 21, където се говори за недоволството на евреите от дългото лутане в пустинята и манната небесна, поради което Господ изпраща като наказание „горителни змии“, които хапят и убиват „много лъже от Израил“. Мойсей се моли за народа си и иска прошка от Господ, който муказва да направи змия от мег, да я постави на висока върлина, и всеки ухапан, когато погледне към нея, ще остане жив.

Серафимите в християнството обичайно са изобразявани в червенкави или чернобели фигури с шест крила, с лице, ръце и крака, или стилизираны само като лица с шест крила.

В базиликата „Св. София“ в Константинопол се намират едни от най-впечатляващите изображения на четири серафима. Тази църква е изключително постижение на архитектите Исидор от Милет и Антимий от Трал, която в продължение на хилядолетие, до построяването на Севилската катедрала през 1520 г., е най-голямата в света и е един от най-ярките образци на византийската архитектура. Превърната в джамия през 1453 г., след като османците превземат Константинопол. Понеже Вярвали, че изображенията на серафими носят късмет, нашествениците не ги унищожили, а ги покрили със златни похлупаци. Въпреки че първата асоциация със серафимите е огнено червено, там те са изобразени в синьо и черно. Според проф. Мони Алмалех художникът е познавал перфектно Библията, понеже в Изход (24:10) и в Езекил гл. 1 и 10 е описан Божият престол, почиващ върху прозрачен син сапфир.

Много често серафимите се бъркат с херувимите. В базиликата „Св. София“ четирите серафима са в сихрон с Исаия, гл. 6 и с Езекил гл. 1 и 10.

Езекил 10:20-21:

20. Това е живото същество, което видях под Израилския Бог, при реката Ховар; и познах, че бяха херувими.

21. Всеки имаше четири лица, и всеки четири крила; и подобие на човешки ръце се виждаше под крилата им.

Четирите серафима в прочутата константинополска църква са свързани с идеята за Христос Пантократор (Вседържител). Тяхните лица са покрити със златни похлупаци, но само единият похлупак днес е свален и се вижда човешко лице. Едната хипотеза за скритите три лица е, че и четирите лица са човешки. Другата предполага наличието на лъвско, орелско и волско лице – напълно в съответствие с Езекил 1:10 (в глава 10 той заменя волското лице с херувимско).

Езекил 1:10:

10. А колкото за изгледа на лицата им, той беше като човешко лице; и четирите имаха лъвово лице от дясната страна; и четирите имаха волско лице от лявата страна; и четирите имаха орлово лице.

Херувимите са архангели, които присъстват още в първата книга на Библията – Битие, гл. 3. На изток от Едемската градина Бог поставя херувими, които въртят огнен меч и пазят пътя към дървото на живота. Два херувима присъстват върху скринията

Големият купол на „Св. София“ в Истанбул

през 13 в. пр. Хр. В Походния храм, а по стените в Соломоновия храм (10 в. пр. Хр.), наречен Първия храм, са изрисувани палми и херувими, между които обитава Бог. Херувимите от Соломоновия храм са различни от тези в Походния храм – първите са високи десет лакътя, а разпереното крило на единия достига 5 лакътя и допира стената на олтара. В Походния храм херувимите са поставени върху скринията и са по-малки по размери: ковчегът е направен от ситимово дърво, дълъг два лакътя и половина, широк лакът и половина и също толкова висок (Изход 25:10).

Изход 25:20:

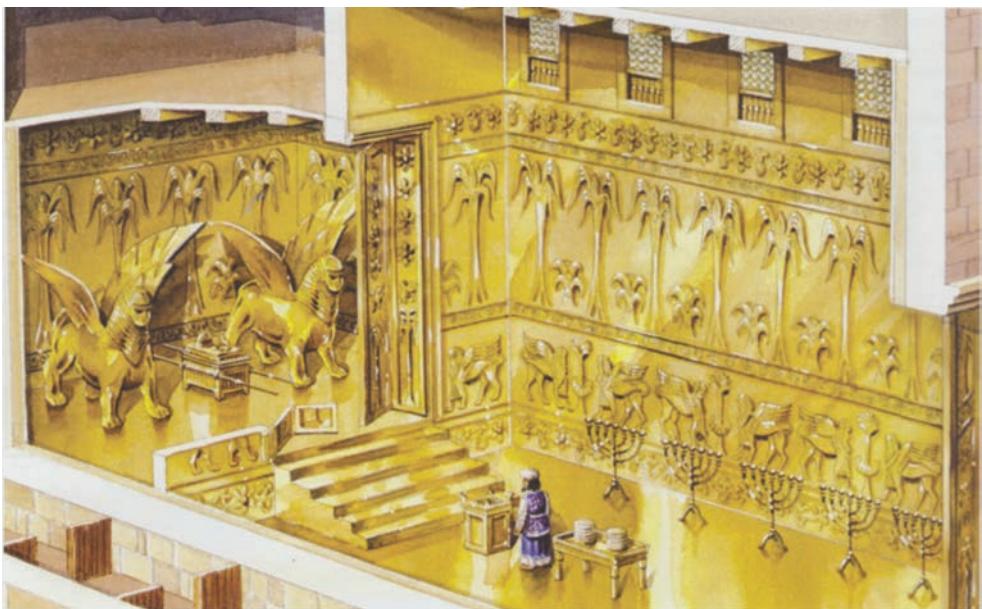
20. И херувимите да бъдат с разперени отгоре крила, и да покриват с крилатата си умилостивилището; и лицата

Фрагмент от големият купол на „Св. София“ в Истанбул

им да са едно срещу друго; към умилостивилището да бъдат обърнати лицата на херувимите.

Херувимите в Походния храм са кованi, от метал, а в Соломоновия храм са направени от маслиново дърво, облицовано със злато. Огрени от слън-

Интериор на Соломоновия храм

цето, херувимите стават огнени, т.е. серафими, но докато херувимите имат само две крила, серафимите имат шест. Херувимите се намират в Светая Светих, „вътрешната зала”, която е място за разговор с Бога и където светите мъже са получавали пророческо слово. Там се намира и Ковчегът със завета.

Според едно мнение „херувимите са персонификация на облациите, а серафимите – на змиеподобните светкавици в небето”.

Думата в иврит за херувим е в множествено число, а сумата за един индивид от херувимите – „крув” се съчетава със значението „зелен” (Изход 25:18-19). Проф. Мони Алмалех изказва своя хипотеза, че Всъщност „крув” обяснява „формата и структурата на индивидуални херувим – обла форма;

многослойна структура „листо върху листо”, както е при зелето; зад булатата от слоеве стои нещо по-твърдо, както кочанът на зелката”.

Авторът посочва, че има още една близка дума в иврит – „керув”, която значи „упълномощен”, и би могла да гage представа за качествата на херувимите: те могат да водят битки и войни; способни са да се доближат до човека и да го докоснат, като в същото време са много близо до Божия престол; носят съобщения за Божията Воля. Херувимите присъстват на жертвоприношенията, които имат за цел приближаване на човека до Бога – намират се върху скринията, умилостивилището. В Изход 25:18-25 Господ говори с Моисей между двата херувима.

Херувимите са пазачи на рая, където обитава Бог. Както и Бог обитава

между херувимите. Те са носители на Трона, описан в Езекил гл. 1 и 10.

Езекил 1:13-20:

13. И тия животни имаха вид на разпалени въглища, на лампади: огънят се движеше между животните, и огнено сияние и светкавица излизаше от огъня. 14. И животните бързо се движеха насам-натам, както блъска светкавица. 15. И гледах животните, и ето, – на земята до тия животни по едно колело пред четирите им лица. 16. Колелата и направата им изглеждаха, както изглежда топаз, и всички четири си приличаха; и по изглед и по направа бяха като че колело в колело. 17. Когато вървях, вървях в четирите си посоки; когато вървях, не се обръщаха. 18. А наплатите им – високи и страшни бяха те; наплатите им у всички четири наоколо бяха пълни с очи. 19. И когато ходеха животните, вървях и колелата до тях; а когато животните се подигаха от земята, подигаха се и колелата. 20. Където духът искаше да отиде, там и те отиваха; където и да тръгнеше духът, и колелата се подигаха еднакво с тях, защото духът на животните беше в колелата.

Тези колела Всъщност са други архангели, които именно движат Божия трон – оганимите. Думата на иврит означава „търкалям, търкалям се” и е в

множествено число. Тя е произведена от „вълна”, без значение дали е морска или радиовълна. Православната Библия посочва сумата „галгал” – вихър. Така че оганимите са търкалящи се колела като вихър, като вълна, които се движат, въртят се непрекъснато.

Оганимите се срещат само при Езекил. Те имат четири крила, лице, тяло, ръце, крака, очи, колела, т.е. те са „човешко подобие”. В Езекил 10:9 оганимите рязко са разграничени от херувимите – „четири колела при херувимите, едно колело при един херувим, и едно колело при друг херувим; и изгледът на колелата бе като цвят на хризолит”. В този пасаж се вижда, че оганимите и херувимите са в съвършено единство.

В отделна глава на своята книга проф. Мони Алмалех е поставил архангелите със собствени имена – Михаил, Гавриил, Рафаил, Уриил и пр. Наставката „–ил“ („–ел“) означава „Бог“, а първата част на името обозначава основното качество на архангела.

Архангел Михаил („Кой е като Бога“) заема първо място сред всички архангели. Смята се, че той е бил бойният вик на Господните армии. В християнството се приема, че Михаил отвежда душата на умиращия при отвъдния свят. В Стария Завет (Иисус Навин 5:14-15) той е наречен „Вожд на войн-

„Колелата на Езекиl,, (1836), фреска от църквата „Св. Йоан Кръстител,, Македония

ството Господне”, В Даниил 12:1 – „Велик княз, който брани синовете” на израиляните. Архангел Михаил присъства и В Откровение 12:7-9, където той въвежда „със змея” – сатана.

Пророк Даниил споменава архангел Гавриил („Бог е моята сила”), който е пратен да разтълкува видението му (Даниил 8:16) и да му даде пророчеството за 70-те седмици (Даниил 9:21). Пророкът Вижда как Гавриил лети. Често се счита, че той е „човекът в лен” до Божията колесница (Езекиил и Даниил). В Новия завет именно Гавриил носи Вестта на Захария за раждането на Йоан Кръстител (Лука 1:11-20) и на Мария за зачеването на Иисус Христос (Лука 1:26-38). Гавриил се явява при тях като човек.

В християнството и юдаизма архангел Рафаил („Бог изцелява”) е могъщ лечител на физическите болести и страдания. В Библията е споменат във Второканоничната Книга на Товим, която отсъства от юдейския каноничен Стар завет, но е вклочена

В Септуагинтата („гръцката еврейска Библия”), както и в православната и католическата Библия. В нея Товим разказва за историята на неговото семейство и живота им в Ниневия по време на асирийския плен.

Товим 3:16:

Биде чута молитвата на тия гвама пред славата на Великия Бог, и биде пратен Рафаил да изцери и гвамата.

Товим 12:15:

Аз съм Рафаил, един от седемте свети архангели, които възнасят молитви на светиите и възлизат пред славата на Светия.

Архангел Уриил се среща в 1 и 2 Паралипоменон, както и в 3 Езра. Името му означава „Огън Божи”, „Слава Божия”, някъде се превежда като „Бог е моята светлина”. Уриил е изпратен при Езра и му поставя трудни задачи, като например да пременя тежката на огъня, също да го наставлява и да му обясни съкровените Божии пътища. Споменава се и в апокрифната

Книга на Еnoch като „един от светите ангели, ангел на гръмотевиците”, като сияние на Божествения огън и просветител на помрачените. Там той е Божи пратеник, който предупреждава сина на Ламех за края на света и го пази като скриба.

В З Езра се среща още един архангел – Иеремиил („Божия Височина”), който назва на Езра: „когато се изпълни броят на семената във Вас, защото Всешишният с тегилка е претеглил тоя век, с мярка е измерил Времената и с число е изброял часовете – и няма да потукне и няма да ускори, доколе се не изпълни определената мяра”. Езра възклика: „О, Влагуко Господи!”. Много пъти в Стария завет Господ говори с пророците чрез ангел, което е най-вероятната причина за отговора на Езра.

Салатиил се почита като молител и застъпник пред Бога, като архангел, който помага на човека да се възвърне и възвиси към Бога. Името означава „молител пред Бога”. Вероятно той се явява на Агар в пустинята, докато тя се моли (Битие 16:7), и ѝ казва, че ще роди син, когото ще нарече Исмаил, „зашото Господ чу твоето страдание”. От Исмаил се ражда арабският етнос.

„Падналите ангели” в Битие 6:4 са наричани Божиите синове („исполините” в българските преводи), преди да започнат „да влизат при човешките

дъщери”. В резултат на това земните жени раждат „силни и прочути старовременни/славни” мъже, наречени (буквално преведено от иврит) „хора на името“ или отново Божии синове. Това е причина за умножаване на нечестието и затова Господ предизвиква потоп.

Пророк Исаи (Исаи 14:12) говори за падналия отвисоко Вавилонски цар Илел (Деница), но макар текстът да не се отнася директно за ангел (архангел), Деница се възприема като метафора на главния от падналите ангели – името му става едно от

Херувим, венецианска мозайка на един от куполите на катедралата „Св. Марк“ във Венеция, XI в.

имената на дявола – Луцифер („блестящ”, „излъчващ светлина”). Саманата пада поради гордостта му да бъде като Бог, да си съперничи с Него, и е идентифициран като изкусителя, който довежда до грехопадението на Адам. Въпреки падение то, дяволът има Власть на земята и досътъп до небето, той е „обвинителят”. Пророк Исаия предрича затварянето на сатанинските сили, а в Откровение 20:1-3 е посочено, че това ще стане за период от хиляда години. Исаия говори за окончателното Божие решение и Вечните мъки на сатаната в огненото езеро, кое то има аналог отново в Откровението на Йоан.

В Новия Завет имаме съставен образ на всички ангели и архангели от Стария Завет. ■

Четвърта глава на своята книга проф. Мони Алмалех посвещава на интересни мнения за архангелите, а петата последна глава от книгата носи заглавието „Успех и морал: (непо)грешимост и (без)наказаност”. Един достоен завършек на книгата, според мен, където авторът разсъждава отново за Давид като лидер и неговите грешки, за поемането на отговорност, покаяние и решение, описано в 1 Паралипоменон гл. 21. И за смирението на Моисей, който казва, че не той, а Господ чрез ангел е извел евреите от Египет.

Числа 20:16:

...и как, когато ние извикахме към Господа, Той чу гласа ни, и изпрати един ангел та ни изведе от Египет; и ето ни в Кадис, град в края на твоите предели. ■

Фондация „Покров Богородичен”
Издателство „Омофор”
София 1330, ул. „Младежка искра“ 3
тел.: (02) 987 16 55
e-mail: omophor@gmail.com

www.pravoslavie.bg
www.omophor.com

Книжарница
<http://shop.pravoslavie.bg>
e-mail: bookstore@pravoslavie.bg

* * *

Електронни издания
<http://ebooks.pravoslavie.bg>
e-mail: ebooks@pravoslavie.bg

pravoslavie . bg

WWW.SVET.BG